

I Híwó'di Tun Jesus Christ-Ví'gedi Mark Ita'nandi'

John i' p'ó'p'oekandi'di Jôesivi tun in t'owa ovâytunphadende'

¹ Nă'i-ân namuu i' híwó'di tun Jesus-ví'gedi, i-á namuu i' to'wí Jôesi Tádádí óesóge'i' t'owa ovây'aywoenídí, i'bá Jôesi Tádáví ay ûnmuu.
² Hăn'oe Jôesi Tádáví tukhe'bi', Isaiah gin nakháwǎ'i', ita'nan háa Jôesi Tádá iví ay itu'annin, ginnân:

³ Ót'ôeyanbe, naví t'ôepa'aa'i' uví páadé wînsankhâymáa.

I'dân ugí' in p'ôe wônkhây'amí.

Oe ahkon deedi i' t'ôepa'aa'i' ûntuhkwintúuní,
“In p'ôe binkhây'an i' shánkí natsonji'igí’.
Hă'i p'ôe'ây-á wá' igí' binta'ge'an.”

⁴ John i' p'ó'p'oekandi-ân i' t'ôepa'aa'i' namuu. Oe ahkon deedi Jôesivi tun in t'owa ovâyt'ôekanhondi ovâytumáa, “Unbí t'aywó'di binjoe'an, hedânho Jôesi Tádádí wovây'owóje-ídí, ihaydânho naadi wâyp'ó'p'oe'amí.” ⁵ Hedi hânho báyéki t'owa Judea nangewin hedá Jerusalem bú'windá ee naji' iwepiye dimää, hedi in to'wên dívít'aywó'dihăätsi'annin in Jordan p'o'k'ay iwe ovâyp'ó'p'oe'an.

⁶ John-bí aa kamäyo phódí ûnpa'an, hedá napújeba'áamuu, hedi khowí'dá hedá thaawăä áp'o ishaa'i-á ik'oe. ⁷ Hedi ginnân in t'owa

ovâytumáa: “Wí toʷwí naví shánkí tsonan, hedânho Jôesi Tádádí wovâyʷowóje-ídí, ihaydânho naadi wâypʷóʷpʷoeʷamíkhuu imáaʷi naví tíʷúgé napowagíʷo, hedi naa ihay híwóʷdi wóʷmuupí dáyʷtʷä-ídí iví anto wänbo dônmaʷpʷädi-ídí. ⁸ Naadá pʷoedidaʷ wâypʷóʷpʷoeʷoʷ, hewänbo iʷdá iʷ Yäʷdâaʷi Pʷoewaahâ wovâysankhâymaa wí pʷóʷpʷoekan waagibá.”

Jesus óepʷóʷpʷoeʷan

⁹ Ihayhääbá Jesus oe Nazareth búʷdí napówá, Galilee nantaa búgedí, hedi in Jordan pʷoʷkʷay iwe John-di óepʷóʷpʷoeʷan. ¹⁰ Hedi Jesus ee pʷoe iwedí natsʷanpeeʷäʷ ihaydi, makówá nakhuudeemändi iʷ Yäʷdâaʷi Pʷoewaahâ wí kʷoʷwee waagibá nawândi imûʷ, hedi ivíʷdi isóge. ¹¹ Hedi wí tun makówádí napeedi ginnân natú: “U-á naví ay wísígiʷi-ân un-muu. Hânho uʷdi ohíhchan.”

Penísendi ikhääde Jesus óehíwóhpíkannamídi

¹² Ihaydi iʷ Yäʷdâaʷi Pʷoewaahâadi Jesus ahkónupiye óehoʷ. ¹³ Jónántä (40) thaa iwe najiʷ, hedi Satan iʷ Penísendi namuuʷiʷ ikhäädeʷ óehíwóhpíkannamídi. Ihayhäädi wíyá toʷwí i-ádi wínaʷánpí, in ahkónuwin animâa hääwêndaʷmân iwe dijiʷ, hewänbo in makówáwin tʷepaʷäʷindiho óekhägeʷnan.

Jesus-di jónu paawóʷin ovâytuhkánnan i-ádi dimú-ídi

¹⁴⁻¹⁵ John iʷ pʷóʷpʷoekandiʷ oe Judea óepansóge, hedi tíʷúgedí Jesus oe Galilee-piye namää, Jôesi Tádáví híwóʷdi tun in tʷowa ovâytʷoekanhondi. Ovâytumáa, “Nää-ânho híwóʷ diwe naná, Jôesi Tádá

nakhâymuu wovâysíghóenídí. Unbí t'aywó'di binjoe'an, hedá ná'i Jôesi Tádávi híwó'di tun bíwâyú.”

¹⁶ Iwáy Galilee p'oekwí kíngé Jesus naphademän dihaydi, Simon-dá iví tí'ûu Andrew-ádi dānpa'akanundedi ovānmû?, indá paawó'in damuudi. ¹⁷ Hedi ovāntu'an, “Naa-ádi bákä've. Nāā dānpaahónde?, hewānbo naagí? dīnt'owahóení'in wānhá'amí.” ¹⁸ Wesebo inbí pa'akanu'i dānjoe'andi i-ádi damāā.

¹⁹ Wíyá háy namāā ihaydi, James-ádi iví tí'ûu John-dádi ovānmû?, indá Zebedee-ví āy damuu. Inbí pa'akanu'i dānkodi'o' inbí kophé iwe. ²⁰ Hedi ovānmû'di ovāntu'an i-ádi damú-í'in, hedi inbí tādá Zebedee ee kophé iwe in t'ôe'indádi ovāyjoe'andi i-ádi damāā.

Jesus-di wí yä'dâapí? p'oewaahâa wí senbí'wedi óekhehiye

²¹ Capernaum bú'ay dipówá, hedi i' kaykhanwówá thaa naná' dihaydi Hudíyoví méesate'ay ee Jesus nats'ú, hedi in t'owa ovāyhá'an. ²² Háa Jesus-di ovāyhá'o waa ovāyhā'an, gá in senä' in Hudíyoví kuu dāyhá'o'in dívíhée'an waagibá wí'ihée'anpídān, hewānbo i'dá ovāyhá'an ta'gendi itsonkhuumāa waagi.

²³ Ihaydibá wí sen i' méesate ee nats'ú, i-á wí yä'dâapí? p'oewaahâadi óemāā, hedi ituwínú, ²⁴ “Ánpí dí'an, u' Jesus Nazareth bú'wi? Ti un'äā dít'ahāanú-ídí gáhān? Naa dīnhanginná to'wí unmuu'in. Ú-á i' t'āhkí yä'dāa'i' unmuu, i' Jôesi Tádádi wóesandi?” ²⁵ Jesus-di i' yä'dâapí?

p'oewaahâa óet'e'yandi óetu'an, "Hânda'dibo?, ná'i senbí'wedi ópeeve." ²⁶ Hedi i' yä'dâapí' p'oewaahâa ituwínúdáhá' i' sen óethathakannan iví'wedi napee'ädi.

²⁷ T'ähki in t'owa ovâyháa'an, hedi dívítu'an, "Hânnan namuu ná'in? Wên ts'aamin háhkannân imáa, hedá itsonkhumáa waa i'o?. In yä'dâapí'in p'oewaahâa wänbo ovâytsomáa, hedi indi óe'a'gindo?." ²⁸ Hedi oe Galilee nange i'ge t'ähki t'owa iví'gedi dit'oe.

Jesus-di báyéki t'owa ovâyhehkháa'an

²⁹ I' méesate iwedi dipee, hedi Jesus oe Simon-dá Andrew-ádi inbí tewhá iwepiye namää. James-ádi John-dádi wá' damää. ³⁰ Dipówá ihaydi Jesus óetu'an Simon-bí jahkwíjo ûntsáwäp'ídehay'in. ³¹ Hedi i' kweeví whohte iwepiye namäädi man diwedi óeyâ'di óeshaa. I' tsáwäp'íde wesebo ûnhán, hedi ovâyhúujôn.

³² Nathants'ú' dihaydi i' kaykhanwówá thaa naphade, hediho in t'owadi in dihay'in t'ähki hedá in to'wên yä'dâapí'in p'oewaahâadi ovâyháa'indá wáy Jesus ná'án diwepiye ovâyhúja'. ³³ In bú'wnmáa, hedi indi óe'a'gindo'.in t'owa t'ähki ee tewhá phódi dívíwé'ge'an. ³⁴ Hedi báyéki t'owa ovâyhehkháa'an, tobá háawi inbí hay dínmuu wänbo?, hedá báyéki yä'dâapí'in p'oewaahâa t'owaví'wedi ovâykhehpiye. Hewänbo in p'oewaahâa wí'ovâyhí'mägipí, gá to'wí namuu'in dínhanginnândân.

Jesus wí'bo ijûusu'an

35 Wa[?]déedí Jesus ishaa, hedi bú[?]dí napeedi oe hânda[?] naná[?] diwepiye namää, hedi iwe ijûusu[?]an. 36 Simon-dá in wé[?]gen i-ádi diji[?]indádi dimää óenuuwä-ídí. 37 Hedi óeshaa ihaydi óetu[?]an, “T’owa t’ähkídí wóetu[?]wämáa.” 38 I[?]dí ovâytu[?]an, “Jaho gimú-í o[?]i wé[?]ge[?]i bú[?] náwe tsowa naná[?] diwepiye, eeje wá[?] Jôesi Tádáví tun dovâyt[?]ôe[?]amídí. Hangí[?]-ânkun o[?]ää.”

39 T’ähkí Galilee nange i[?]ge Jesus namändi inbí méesate eeje Jôesi Tádáví tun ovây[?]t’ôekanhon, hedá in yä[?]dâapí[?]in p’oewaahâa t’owaví[?]wedi ovâykhehpiyende[?].

Jesus-di wí sen naphéetaymuu[?]i[?] ônehkháa[?]an

40 Wí sen naphéetaymuu[?]i Jesus-ví[?]piye na[?]ää, hedi idége[?]disógedí pín ta[?]gedí nakhäge[?]da[?]póe. Óetu[?]an Jesus, “Dînhanginná u-á úkodi[?]in ná[?]i phéetay dînjâa[?]amídí, unda[?]dí.” 41 Jesus iví[?]piye hânho nasehkanápóe, hedi ikhóhtäädí iví mandí óetäge, hedi óetu[?]an, “Naa oda[?]ákun wínhekháa[?]amí[?]in. Unhekháapúuwí.” 42 Wesebo i[?] phéetay ûnhándí nahekháapóe. 43-44 Hedi Jesus-di óepunjôn, hewänbo páadé kaygindi óetu[?]an, “Óet[?]ôeyan, to[?]wí wänbo ná[?]i úpóe i[?]gedí wínâat[?]ôe[?]amí[?]pí. Moses ita[?]nan Jôesi Tádáví ta[?]nin diwe, únkây[?]ä[?] wí häawí i[?] owha[?]ví[?]piye bînhûuwí[?]in Jôesi Tádá óemäänídí, in t’owa ovâyhangin[?]ânnamídí íhekháapóe[?]in. Nää ópûn, ha[?]wâa ó[?]an.” 45 Hewänbo i[?] sen iwedi namäädi báyéki ihée[?]an ni[?]gedí, hedá háa ûnpóe[?]indá t’ämäpiye in t’owa ovây[?]t’ôe[?]an. Háa i[?] sen i[?]annin namuudi Jesus wí[?]ûnkodipí kee[?]eedi i[?] bú[?] nats’ûunídí, hediho bú[?]dí já[?]wébo wáy tóebo

nathaapí iwe iwóyí? Hewänbo ee naʼän diwe in t'owa t'ämäphaʼgedi dipóyaʼ.

2

Jesus-di wí sen ûnʼaʼyäkankodipíʼ ônhèkháaʼan

¹ Wí háyú thaa naphade ihaydi Jesus wiyá oe Capernaum-piye namää, hedi ivíʼ naʼännin in t'owa dínhanginpóe. ² Báyéki t'owa iwe diwéʼgepóe, hediho wínajâanáhpí phódi núʼ wänbo joe, hedi Jôesi Tádávi tun ovâyt'ôeʼan. ³ Wây-á t'owa diʼää, hedi in diwedi jónu senäʼdi wí sen ûnʼaʼyäkankodipíʼ whohpaʼ k'léwédi óekán. ⁴ Hewänbo dit'owabáʼyendi wídínkodipí Jesus-ví núʼ óekánidí, hediho whaʼkʼaypiye dipeedi Jesus nawin dee taʼge dâypohkídi, hedi whohpaʼ wóegé iʼ sen ûnʼaʼyäkankodipíʼ oe áagépiye óewaje. ⁵ Dâywâyumáaʼin Jesus-di ovâymûʼ ihaydi iʼ nahayʼiʼ óetuʼan, “Naví ay, uví tʼaywóʼdi úʼowóʼjen.”

⁶ Hewänbo wên Hudíyoví khuu dâyháʼoʼin iwe dikwʼóʼnin ginnân díviʼánshaamáa: ⁷ “Háadan náʼi sen gin ihíʼmáa? Jôesi Tádádaʼmân ûnkʼóe tʼaywóʼdi iʼowóje-ídi, hediho gin náʼi sen ihíʼmáadi Jôesi Tádá óeʼaʼginhánundeʼ.”

⁸ Wesebo Jesus wíʼbo ûnhanginpóe háa kaadibo díviʼánshaamáaʼin, hedi ovâytuʼan, “Hedi háadan haʼwâa úviʼánshaamáa? ⁹ Náʼi sen ûnʼaʼyäkankodipíʼ dótuʼandá, ‘Uví tʼaywóʼdi úʼowóʼjen,’ háa dótuʼandá, ‘Uví whohpaʼay mänkeʼdi ójyé,’ wéʼi-an shánki wínabâapuʼwanpi hedânho bínmúunídi háa taʼgendi dínkodiʼin háa joe? ¹⁰ Náä hääwí dókhâymaa wâykeeyamídi naa

t'ähkí t'owagí? o'aypuyä'i dínk'óe'in nää oepáa k'aydi t'aywó?di dovây?owóje-ídí wá?." Hedáhá? i? sen ûn'a'yäkankodipí? óetu'an, ¹¹ "Wítumáa, ówínú, uví whohpa?ay mänke?di uví?piye unmu-í." ¹² Hedi i? sen wesebo iwínú, hedi iví whohpa? ikê?di napee. T'ähkídíbo óemû?di ovâyháa?andi ditú, "Wên háawên gi'min wáymûu wänbo wí'âymu?pi," hedi Jôesi Tádá kw'áayébo óemáa.

Jesus-di Levi óetu'an óeyuhûuwí'in

¹³ Jesus i? bú?dí napeedi oe p'oekwí kíngépiye wíyá namää. Báyéki t'owa iví?piye dimää, hedi ovâyhá'o?. ¹⁴ Hedi Capernaum-piye nawáymän dihaydi wí sen Levi gin nakháwä?i? óemû? i? phahsan chá? dâywé'ge?o?i tewhá?ay ee na?ändí, i-á Alpheus-ví ay unmuu, hedá tax phahsandi-ân namuu. Jesus-di Levi óetu'an, "Naa-ádi óká?ve," hedi iwínúdí Jesus-ádi namää.

¹⁵ Báyéki wây-á tax phahsannin hedá wây-á t'owa-á Jesus-ádi diji?, ná?in wé?gen t'owa in Pharisees-di ovâytumáa t'óeyanpí?in gin. Wí thaa Levi-ví tewhá ee ná?in t'owa Jesus-ádi iví khäge?nindádi dívíhúujo?. ¹⁶ Hedi wên Hudíyoví khuu dâyhá'o?in senä?, indá Pharisee t'owa iwedi?in dimuu?indi Jesus óemû? ná?in gi'min t'owa-ádi ihújodi. Hedi Jesus-ví khäge?nin ovâytsika?yan, "Háadan ná?in tax phahsannindádi hedá ná?in t'óeyanpí?indádi ihújo?" ¹⁷ Jesus nat'oedi ovâytu?an, "In dihay?inda?mân wí woekandi díntáy, in dihaypí?indá joe. Naa o'äá in to?wên t'aywóhkannin dimuu?in dínhanginná?nin dovâytu?âamídi inbí t'aywó?di dâyjoe?amídi, in

toʷwên inbí wówátsi taʷge dâyhon gin diʷándeʷindá joe.”

Jesus óetsikaʷyan haqđä iʷgedi

¹⁸ Ihayhãäbá John iʷ p'óʷp'oekandivi khãgeʷnindáđi in Pharisee t'owaví khãgeʷnindáđi dívíhaqđäʷoʷ, hedi wên t'owa Jesus ûnpówáʷindi óetsikaʷyan, “Háadan John-bí khãgeʷnindáđi in Pharisees-víʷindáđi dívíhaqđäʷoʷ, uvînda joe?”
¹⁹ Jesus-di ovâytuʷan, “Dínkhóhtsaashánkiʷeedináʷ dihaydi, ti iʷ soyingiví k'emaʷin dívíhaqđäʷoʷ waʷđi indáđi najidiboʷ? Joe, háʷto haʷwâa dívíʷamí waʷđi indáđi dínʷándi. ²⁰ Hewânbo owáy hãđi iʷ soyingi inbíʷwedí óekhuwakhây máa, ihayđânho dívíhaqđäkhây máa.” *

Jesus-di ovâythayyan in Húđiyoví hay owáyđiʷi kuu-á hedá iví ts'aqabi kuu-á wíđänwóndepíʷin

²¹ “Toʷwí wânbo wên to khannin deedi wên aaʷay ts'aamin wíʷitʷiʷk'úyaʷpí. Haʷwâagi iʷandá, dâýʷowíđidi in aaʷay natʷiʷk'óeʷin nats'úuní, hedá shánki wânbo-á in to-á nasivedee-í. ²² Hedi toʷwí wânbo wí úuva p'oe ts'aabi wíʷikuudepí wí k'úwá khowa p'oemúu khandi eeje. Haʷwâagi iʷandá, iʷ úuva p'oe nakaypóedí nasôedí iʷ p'oemúu napání, hedá iʷ méena-á nachaʷdee-í. Úuva p'oe ts'aabi-á p'oemúu ts'aabi eejân ûnkuukhâyʷäʷ.”

Jesus óetsikaʷyan kaykhanwówá thaa iʷgedi

²³ Wí thaa, kaykhanwówá thaa nanáʷdiʷ, wí táhtân nava iʷge Jesus-áđi iví khãgeʷnindáđi dimän,

* **2:20** Jesus wíʷbo ivíʷgedí ihíʷmáa. I-á iʷ soyingi waagiʷbá namuu, hedi iví khãgeʷnindá iʷ soyingiví k'emaʷin waaginbá-á dimuu.

hedí in khäge'nin dâyták'éthehondi dâykoehon.
 24 Hedí in Pharisee t'owadi Jesus óetu'an, "Háadan
 uví khäge'nin ha'wâa díví'o"? Háa díví'o'in
 kaykhanwówa thaa naná' diwe nakhâak'óe."

25-26 Jesus-di ovâytu'an, "Hewänbo
 bîntunnapí'an háa David hân'oe i'annin, Abiathar
 na'owha'p'ó'dédí'ân dihaydi. David-dá hedá
 in senä' i-ádi diji'indádi diha'sendi wí hääwí
 dâyk'o'i'in wídây máapí, hedího Jôesi Tádáví tewhá
 ee dits'ú, hedí i' pává ee nasaa'i David ihógidi
 ik'oe, hedá in senä' i-ádi diji'indá wá' ovâymägi,
 tobá i' pává Jôesi Tádágí' ûnwijesaa wänbo', hedího
 in owha'da'mân dínk'óe dâyk'o'ídi. 27 Jôesi
 Tádádi t'owa ovâykhíjé i' kaykhanwówa thaa
 dâywänpi'a'geenídá joe, hewänbo i' kaykhanwówa
 thaa-á t'owa ovâymägi ovâykhäge'namídi.
 28 Hedího naa, t'ähkí t'owagí' o'aypuyä'i' omuu'i
 dínk'óe otúunídí háa t'owa kaykhanwówa thaa iwe
 wänbo dínkodí'in díví'amídi."

3

*Kaykhanwówa thaa iwe Jesus-di wí sen na-
 mant'aamuu'i' ònehkháa'an*

1 Jesus i' Hudíyoví méesate'ay ee wiyá nats'ú,
 hedí wí sen wáyhángédi namant'aamuu'i' iwe
 na'ân. 2 Hedí in t'owadi Jesus áyíngidi óemúnde',
 tigúba kaykhanwówa thaa i' sen ònehkháa'amí,
 hedí ònehkháa'andá ônt'e'p'êede-í. 3 Jesus-di
 i' sen namant'aamuu'i' óetu'an, "Ná'in t'owaví
 páadépiye ówínú."

4 Hedáhá' Jesus-di ovâytsika'yan,
 "Kaykhanwówa thaa wé'i-an gínk'óe íví'amídi:

Ti wí to'wí âykhäge?namí háa âywa'amí? Ti gínkhây'ä? wí to'wí iví wówátsi ây'aywoení'in háa âyhâyjí'in?" Indá háabo wíditúhpí. ⁵ Hedi Jesus ibéedí tyíngidi óemúnde?, tigúba k'aygi ovây múnde?, gá wídisígítaachanpoe'opídân, hedi wídisihkanápóepídí óewa'an. Hedáhá? i' sen óetu'an, "Ókhóhtää." Hedi ikhóhtäädi iví man ûnwówađi páadéđi ûnmuu waagibá ûnpóe. ⁶ In Pharisee t'owa dipee, hedi wesebo Herod-ví k'ema'in ovâyhée'an wên hí? dâyk'úuwídí hádídí Jesus óeháyjí'in.

Báyékí t'owa oe p'oekwí kíngépiye Jesus-áđi dimää

⁷ Jesus-áđi iví khäge'nindáđi iwedi dívíjâ'an, hedi oe p'oekwíngépiye dimäädi báyékí t'owa dínwóemää. Nă'in t'owa di'äă oe Galilee nangedi, Judea nangedá, ⁸ Jerusalem bú'dá, Idumea nangedá, Jordan p'o' p'änädá, hedá Tyre bú' Sidon bú' tsowadá. Nă'in t'owa-á háa i'o' i'gedi dit'oedi iví'piye dimää. ⁹ Hedi Jesus iví khäge'nin itu'an wí kophé ûnkhâychaní'in, in báyékí t'owadi wí'óet'äámá've-ípídí. ¹⁰ Báyékího ovâyhekháa'an, hediho nää-á t'âhkí in dihay'in iví'piye dívít'ä't'ä'máa óetääge-ídí. ¹¹ Hedi in t'owa in yä'dâapí'in p'oewaahâadi ovâymaa'indi óemú'di iví páadépiye dívídege'dikw'ódi, hedi dívítuwínú, "U-á Jôesi Tádávi ay-ân unmuu." ¹² Hewänbo kay'indi in yä'dâapí'in p'oewaahâa ovâykhâak'û' wíditú'be-ípídí to'wí namuu'in.

Jesus-di tä'di wíje senä' ovâyde'man iví khäge'nin dimúunídí

13 Jesus okú i'piye namää, hedi in to'wên nada'in ovâytuhkännan, hedi ee naji' iwepiye dimää. 14 In diwedi tä'di wije senä' ovâyde'man i-ádi dimú-ídi, hedá ovâypunjôenídi iví tun in t'owa ovâytunphaadé-ídi. 15 Hedá inbá ovâyk'û' in yä'dâapí'in p'oewâahâa t'owaví'wedi ovâykhehpeeyé-ídi.

16-19 Ginnân in senä' dikháwä: Simon (i-á Jesus-di Peter gin wá' óekhávämägi), James-á John-dá (ná'indá Zebedee-ví ây ûnmuu, hewänbo Jesus-di ovänkháyä' Boanerges gin, hedi ná'in kháwä Boanerges-á Greek-ví tundi "Kwahtaä" gân namuu), Andrew-á, Philip-á, Bartholomew-á, Matthew-á, Thomas-á, James-á (i-á Alpheus-ví ay ûnmuu), Thaddeus-á, Simon-dá (i-á in Zealot t'owa iwedi'i namuuwän*), hedá Judas Iscariot-dá (i-á Jesus óekuhpekhâymaa'i-á namuu).

Ditú Penísendiđi Jesus óekhäge'máa'in

20 Jesus wí tewhá ee nats'ú, hedi báyéki t'owa wiyá diwé'gepóedí Jesus-á iví khäge'nindá húu wänbo wí'ovâymähpi. 21 Hedi iví maatu'in háa ûnpoe'o'in dínhanginpóedí ûnkenmää. "Hádée iví hangintan wí'imáapi" gin ditû'.

22 Wên Hudíyoví khuu dâyhá'o'in oe Jerusalem bú'dí di'ää'in wá' ditû', "Jesus-á Penísendiđi óemáa. In yä'dâapí'in p'oewâahâaví p'ó'dédí' dínmuu'i', Beelzebul gin nakhávä'i'dân óekhäge'máa in yä'dâapí'in p'oewâahâa t'owaví'wedi ovâykhehpeeyé-ídi." 23 Hedi Jesus-di in t'owa iví'we ovâywé'ge'andi ná'i hí' wên ó'gedí'ay

* 3:16-19 In Zealot t'owa-á Israel nangegi' dívihänbo' in Rome'in ovâykhehpeeyé-ídi

waagi'ba namuu'i' ovâytu'an ovâyhá'amídí: "Hádídán Satan i' Penísendi namuu'i' ûnkodi wí'bo ipikhehepeeyé-ídí? ²⁴ Ti wí'únhanginnáhpí'an wí nangewin t'owa wí'bo dívípihãnbodá, há'to inbí nange dínkâypúuwí. ²⁵ Hedi t'owa inbí k'aygi ee wí'bo dívípiyándedáho', há'to híwó inbí k'aygi dínpuuwí. ²⁶ Hedi hanbá Satan iví khäge'nindádi iyándedá, há'to nakâypúuwí, hewänbo iwebo iví kay ûnhãani.

²⁷ "To'wí wänbo wí'ûnkodipí wí sen nakay'ivi tewhá ee nats'ûunídí iví hääwí ônsänhóenídí, páadé i' sen nakay'i' óewhisógepidíbo'. Óewhisógedida'mânho ônsänhóení iví hääwí.

²⁸ "Ta'gendi wâytumáa, nakodi ovây'owóejé-ídí t'owaví t'aywó'di t'ãhkí hedá t'ãhká inbí hí'dí Jôesi Tádá óe'a'ginhánunde'i-á. ²⁹ Hewänbo to'wí i' Yä'dâa'i P'oewaahâavi'gedi a'ginkhanudi ihí'máadá, Jôesi Tádádi há'to hãnhay wänbo ôn'owóejé-í. Wên t'aywó'nin i'o há'to hãnhay wänbo na'owójedee-í'in." ³⁰ Ha'wâagi Jesus ihée'an gá in Hudíyoví kuu dâyhá'o'in ditúðân, "I-á wí yä'dâapi' p'oewaahâadi óemáa."

Jesus-ví jíyá-á tí'ûuwindá ûnpówá

³¹ Ihayhãäbá Jesus-ví jíyá-á iví tí'ûuwindá i' tewhá wáy na'ãn diwe dipówá, hedi já'wé dívítsíkhawindi wí to'wí Jesus ûntuhkants'ú.

³² Báyéki t'owa ee na'ãn dee dikw'ôn, hedi óetu'an, "Uví jíyá-ádi uví tí'ûuwindádi oe já'wé diji' hedi wóetuwämáa." ³³ Jesus-di ovâytu'an, "Wây-á t'owa diji' jíyá-á tí'ûuwindá waaginbá dimuu'in naagi'." ³⁴ Hedi in t'owa dibûukw'ó'nin ovâybéepuwämáadi natú, "Nã'in wá' naví jíyá-á

naví tí'ûuwindá dînmuu. ³⁵ To'wên háa Jôesi Tádá nada' waa díví'o'innânho naví tí'ûuwindá naví jíyá-á dînmuu."

Jesus-di wên háhkangí'in ó'gédí ko'ji i'gedi in t'owa ovâytu'an

4

¹ Jesus-di in t'owa oe p'oekwí kíngé wíyá ovâyhá'o', hedi ee naji' iwe báyékí t'owa dívíwé'ge'andi wí kophé na'än diwe itógidi isóge, hedi t'ähkí in t'owa ee nange p'oekwí kíngé dívíwóyí'. ² Iwe ovây'ó'gédí'an báyékí háäwi ovâyhá'amídí. Wên ó'gédí ovâytu'annin ginnân namuu: ³ "Bít'ôeyan. Wí ko'jikwo'i namää iví ko'ji wóegé, hedi ee nava i'ge iko'jiwáde. ⁴ Wáy wí ko'ji in p'ôe'ay nava pínu nak'óe i'ge najemu, hedi in tsídé dipówádí t'ähkí dâyk'oe. ⁵ Wíyá ko'ji-á nak'uuná' deedá najemu, báyékí wínanankw'óhpi iwe, hedi wâhphade wínanank'aanáhpídí i' nan nasúwádí wesebo natsijópúpóe. ⁶ Hewänbo i' than napee ihaydi, t'ähkí nat'aadi óephahánú, ihay wínapúutsiyedipídí. ⁷ Wíyá ko'ji-á wää'i phé'yävi jáa-á najemu, hedi i' phé'yävi nasôedi i' ko'ji óe'ánhógidi háäbo wínapaapí. ⁸ Hewänbo wíyá ko'ji-á híwó'di nan diwá najemu, hedi napeedi nasôe, hedi wáy wí ko'ji iwedi powintä ma'kw'anukí shánkí napaa, wíyá iwedi sígintä-á, hedá wíyá iwedá tägintä-á. ⁹ To'wên naví hí' dit'oe'indá híwó díví't'ôeyaaní'in dínkhây'ä'."

¹⁰ Jesus wí'bo naji' ihaydi, iví tä'di wíje khäge'nindá hedá in wé'gen i-ádí diji'indá oetsika'yan hánnan ná'in ó'gédí

natunda'in. ¹¹ Ovâythayyandi natú, “Jôesi Tádáví wovâymägi ika'póewídi hádídi i'di náä t'owa ovâysíghónde' i'gedi, hewänbo in wé'gen t'owa dika'powada'pí'indáho dovâyhá'odi ó'gédida' dovâyümáa hedânho wídika'póewípídi. ¹² Jôesi Tádáví ta'nin diwe ginnân inbí'gedi nata'muu: Tobáháa hãädi wänbo t'ähkí dâymunde wänbo wídínkeepoe'opí, hedá hãädi wänbo t'ähkí dit'oe'o hewänbo wídika'póya'pí. Dínkeepoe'odá hedá dika'póya'dá Jôesi Tádáví'piye dívíbee-í hedí i'di ovây'owóejé-í.”

Jesus-di ovâythayyan i' ko'ji i'gedi

¹³ Hedí Jesus-di ovâytsika'yan, “Ti ná'in háhkangí'in ó'gédí i' ko'ji i'gedi wí'ika'póya'pí'an? Hádídan i' wé'ge'i háhkangí' ó'gédí wâyümáa'i' ika'póewí? ¹⁴ Ná'i ko'ji i' sen ikoe'i Jôesi Tádáví tun waagi'ba namuu. ¹⁵ Wí ko'ji in p'ôe'ay i'gepiye najemu nanankâymuu eedi, hedí wên t'owa ná'i nan waaginbá dimuu. Ná'i Jôesi Tádáví tun dit'oeđi wesebo i Penísendi Satan na'ãädi inbí'wedi ovâyhónde'. ¹⁶ Wíyá ko'ji-á nak'uuná' deedá najemu, hedí wây-á wên t'owa-á ná'i wâhphade k'aapí' nan waaginbá dimuu. Jôesi Tádáví tun dit'oeđi wesebo híhchandi dâysígí'o'. ¹⁷ Hewänbo wídípúumuupí waaginbá dimuu. Pín ta'gedi wídívíwâyundepídi háy tãhkída' diyãäpoe'o. Dâyt'ôephadendedáhá' t'owadá ovâywá'o' ná'i Jôesi Tádáví tun namuudi, hedího wesebo inbí wâyü dínhánde'. ¹⁸ Wíyá ko'ji-á wãä'i phé'yävi jáa-á najemu, hedí wây-á wên t'owa-á i' tun dit'oeđi ná'i nan waaginbá dimuu. ¹⁹ Báyéki

hääwí nää oepáa k'aydiwidi ovây'áyîngimä?, hedi hânho dâychä'sígídí in ta'gen namuu iwedi dívihânge'o?, heda báyéki wíyá hääwí-á dida?, hediho i' ko'ji óe'ánhógi waagibá dínpo'e'o, indá Jôesi Tádávi hí' dâý'ódé'dedi wên híwó wânbo wí'ovây'ohpí. ²⁰ Wíyá ko'ji-á híwó'di nan deedá najemu, hedi wây-á wên t'owa-á ná'i híwó'di nan waaginbá-á dimuu. Jôesi Tádávi tun dit'oe'odi dâysígí'o?, hedi híwó'di hääwí díví'o?. I' ko'ji powintä háa sígíntä háa tãgíntä ma'kw'anukí shánkí napaa waagibá, ná'in t'owa iwedi wáy wên shánkí híwó díví'o wây-á wênbí'wedi."

Jesus-di wên phakó i'gedi ovâytu'an

²¹ Hedi wá' ovâytu'an, "Ti wên phakó bînts'úya? wên t'ún napekichá'nin pho' háa whohte pho' bînkêenídí? Joe, wên phakóbay-á dâykée'í wáy nakohkeet'ôení iwepí'an. ²² Hedi hanbá t'ähki hääwí nää nakaamuu wânbo nakeepúuwí, i díví'o?. I' ko'ji powintä háa sígíntä háa tãgíntä ma'kw'anukí shánkí napaa waagibá, ná'in t'owa iwedi whedi hääwí nää naka'powamuupí wânbo-á naka'powadee-í. ²³ To'wên navi hí' dit'oe'indá dínkhây'ä? híwó dívít'ôeyaaní'in.

²⁴ "Hewânbo áyîngídi bít'ôeyanbe. Wí hýyääwän úvít'ôeyandáho?, wí hýyääwän íka'póewí. Hewânbo híwó úvít'ôeyandá híwó wá' íka'póewí, heda shánká íhâhpúuwí. ²⁵ To'wí naka'pówá'i-á shánkí óeka'powamääní. Hewânbo to'wí híwó naka'pówápí'-á, i' waagibá, ná'in t'owa iwedi whýyää naka'pówá'i' ônkaayamí."

Wíyá wí ko'ji i'gedi ovâytu'an

26 “Naadi wâythayyamí háa Jôesi Tádávi háhkan ûnmuu waa. Ginnân waaginbá namuu: Wí sen nava iwe ikoʼjiwáde. 27 Khun waagi iʼ sen najókháyäʼ, hedá hédén waagá ishaadeʼ. Iʼ koʼji-á natsijópúpuwamändi nasôemän, hewänbo iʼ sen wíʼûnhanginnáhpí háadí gin napoeʼoʼin. 28 Iʼ nan diwedi napipee. Páade napee, hedá natútodee, hedá nakâypóe. 29 Hedi nakâypóe ihaydá iʼ táhtsaa tsijódi itsʼáʼ, táhtsaa ihaydi nanândi.”

Mustard koʼji iʼgedi ovâytüʼan

30 Jesus-di wíyá ovâytüʼan, “Naadi wâytuḥkankhâymaa háawin Jôesi Tádávi háhkan ûnmuuʼin. Náʼi háhkangîʼ híʼ wâytuʼamí wâythayyamídi háa ûnwadedee-íʼin: 31 Únpúuwí háa wí mustard tân ûnpoeʼo waagibá. Náʼi tândá shánkí hínchääʼi namuu iʼ wéʼgeʼi koʼji tʼâhkíviʼwedi, 32 hewänbo óekoedi napee ihaydi, shánkí nasôeʼo iʼ wéʼgeʼi nakoʼondivíʼwedi. Hedi nasôedi heʼendi nawaʼjáykhóepoeʼo, hedá in tsídéʼây-á iʼ waʼjáykhóe eedá naʼóhkhunnáʼ deedi dâyyähpáʼ.”

33 In tʼowa ovâyháʼodi báyéki háhkangîʼ óʼgedíʼây giʼbibá ovâytüʼan, háyú dínʼôeyankodi ihay. 34 Giʼbi híʼdídaʼ náʼin tʼowa ovâyháʼan, hewänbo wíʼbo iví khägeʼnindadí najiʼ ihaydi indáho iʼdi hääwí tʼâhkí ovâythayjoʼ.

Jesus iʼ waq hândaʼ iʼan

35 Iʼ thaabá nakin dihaydi iví khägeʼnin itüʼan, “Jaho gimú-í oe pʼoekwíʼ pʼänäpiye.” 36 Hediho tʼâhkí in tʼowa ovâyjoeʼandi in täʼdi wíje khägeʼnin iʼ kophé iwe dívítógidi indadí óehoʼ. Wây-á

kophé wá? iwe dikw'ó. ³⁷ Hedi wí waa hânho kay'i napówá, hedi i' kophé búge nap'o'ts'úya'di nap'ohpidemän. ³⁸ I' kophé tí'úupiye p'ônwédé eedi Jesus najókhawäk'óe, hedi iví khäge'nindi óejóhsandi óetu'an, "Háhkandi?, ti áyîngi wíwóemähpí'an na'in díp'ot'akhanukhâ'o'?"

³⁹ Jesus ishaa, hedi kaygindi óehée'an i' waa, hedá i' p'oekwîndá óetu'an, "Ánpí ok'u'." Hedi i' waa nahándí t'ähkí nahángípóe. ⁴⁰ Hedi Jesus iví khäge'nin itü'an, "Háadan íkhunwôeda? Ti in wäyü wíwîn máapí'an?" ⁴¹ In khäge'nin hânho dikhunwôeda?, hedi dívítumáa, "Háawi sennan nã'i namuu? Waađi wänbo p'oedi wänbo-á óe'a'gindo?."

5

Jesus-di báyéki yä'dâapí'in p'oewaahâa wí senbí'wedi ovâykhehpiye

¹ P'oekwí' p'änäpiye diphadedi in Gerasenebí nange iwe dipówá. ² I' kophé iwedi Jesus nawá? dihaydi, wí sen peníbégedi napee óejay-ídi. Nã'i sendá wí yä'dâapí' p'oewaahâadi óemáa. ³ I-á t'owápho eeje nathaa, wáy dâypeníkhä'kw'óe'ó iwe. Óewhi'owän, hebo wínowhisogedee'ipí, kadénadi wänbo joe. ⁴ Hâyänbo óekwäk'ukhúwhi'an, hedá kadénadá óemanwhi'an, hewänbo i' kadéna itäãdi its'ánde?, i' kwäk'ukhúto-á ithánde?, hedi nää to'wí wänbo wí'ûnkodipí óesaháanú-ídi, ívíwo nakaydi. ⁵ Khuu-á thaa-á penípho eeje hedá okú i'gá najidi ituwínunde?, hedá k'uudá ipits'ánde?.

6 Hedi Jesus kayi? najidi óemû?di ivi?piye i?ää, hedi ivi páadépiye idége?disóge. 7-8 Jesus-di i? yä?dâapí? p'oewaahâa oetu?an, “Nä?i senbí?wedi ópeeve.” Hedi kaygi ituwínúdí i? p'oewaahâa natú, “Háadan ánpí wídí?ohpí, Jesus, u Jôesi Tádá i? shánkí kw'áye na?ándiví ay unmuu?i?? Naadi Jôesi Tádáví páadépiye wída?máa, wídít'ôephadekannamípí.” 9 Jesus-di óetsika?yan, “Hânnan unkháwä?” “Gá Báyékí gân” gin natú i? sen, “gá na?indá báyékí gijidân.” 10 Hedi kay?indi i? sendi Jesus óeda?máa ná?in yä?dâapí?in p'oewaahâa wí?ovâysaanípí ná?i nangedi.

11 Iwe tsowa wáy báyékí pehtsude dihúuji? ee okú wáhkí, 12 hedi in yä?dâapí?in p'oewaahâadi Jesus kay?indi óedaa?an, “Na?in o?in pehtsudeví?ge dísân inbí tú? eeje ívítôenídí.” 13 Háa dida?póe?in Jesus-di ovâymägi, hediho in yä?dâapí?in p'oewaahâa i? senbí?wedi dipeedi in pehtsude eeje dívítógi. In pehtsude-á oe wáhkídí p'oekwí? diwepiye díví?äáwávedí dívíp'ot'ahánú. Ná?in pehtsude madi wíje maapaasôn (2,000) ihay diji?

14 In dâypehtsude?áyînmáa?in dishavemää, hedi iwáy bú? hedá bú?dí já?wé-á háa napóe?in dâyt'ôeho?. Hediho in t'owa dâymúunídí dimää. 15 Jesus-ví?we dipówá ihaydi i? sen báyékí yä?dâapí?in p'oewaahâa ivi?wedi ônkhehpiye?i? óemû?. Náa-á na?aamuu hedá ivi hangintandá imáa. Óemû? ihaydi dikhunwôeda?póe. 16 In t'owa háa napóe?in dâymû?indi in t'owa dipówá?in ovâytu?an i? senbí?gedi háa óe?annin, hedá háa in pehtsude dínpóe?indá. 17 Ihaydáhá? in t'owadi hânho kay?indi Jesus óedaa?an inbí nangedi ijâatäa-

ídí.

¹⁸ Jesus i' kophé iwe itohon dihaydi, i' sen in yä'dâapí'in p'oewaahâ iví'wedi ònkhehiye'i'di pín ta'gedi óedaa'an, "U-ádí dípunmää." ¹⁹ Hewänbo Jesus-di wí'óepunmägipí. Óetu'an, "Uví'piye ópûndi uví t'owa ovâyt'ôe'amí t'ähki háa i' shánki natsonji'i'di ugí' wôn'annin, hedá háa uví'piye nasehkanäpóe'indá." ²⁰ Hediho i' sen i' nange Tä Bú'wi Nange gin dâytü'o' iwepiye namäa, hedi háa Jesus-di òn'annin ovâyt'ôe'an. T'ähki in t'owa dit'oe'in ovâyháa'an.

Jesus-di wí kwee ûn'ûnp'oepee'i' ònehkháa'an, hedá wí a'yú nachuu'i-á óewówápa

²¹ Jesus i' kophé iwedi p'oekwí' p'änädi nawáy'ää ihaydi, p'o kíngé wáy naji' iwe báyéki t'owa diwé'gepóe. ²² Hedi wí sen, Jairus gin nakháwä'i na'ää, i-á in Hudíyoví méesate'aywi p'ó'dédí' namuu. I'di Jesus óemû'di iví páadépiye idége'disóge óekhäge'daa'amídí, ²³ hedi pín ta'gedi óetu'an, "Naví ayúkáy dínchuwamää'ä. Naví k'aygipiye unmú-í hedi uví mandi náatäägé-í, hedânho nawôewa-í hedá nawówayêeni." ²⁴ Hediho Jesus i-ádí namäa.

Báyéki t'owa dánwóemäa, hedi indi Jesus óet'ä't'ä'chänuhon. ²⁵ Wí kwee wá' ûnwóemän, i-á nap'óehaydi tä'di wíje (12) paayo iví ûnp'oe wí'ûnwóyí'dee'ipí. ²⁶ Ikhäge'tuwämäadí iví háäwí t'ähki ikü'ch'áadáhá' iví chä'dá ihánú, hewänbo in woekannindi shánki óewänpit'ôephadekannan, hedi óekhäge'namíví'wedi shánká nahaypóe. ²⁷ Nä'i kwee-á Jesus-ví'gedi nat'oe, hediho iví tí'ûpaha'gedi t'owa jáa nats'ú iví k'éwé'in to

ôntäägé-ídí. 28 Ginnân i'ánshaamáa: “Jesus-ví k'éwé'in to k'áygédí wän dântägedibo owôewa-í.” 29 Hedi ôntägedi wesebo iví ûnp'oe ûnwóyí'dee, hedi iví tú' iwe nataachanpóe iví tawä ûnhekháapóe'in.

30 Wesebo Jesus ûnhanginpóe iví pínnándí to'wí nahekháapóe'in, hedi in t'owa jáadi ibéedí natú, “To'dan naví aa dîntäge?” 31 Iví khäge'nindi óetu'an, “Ná'in báyéki t'owadi u' wóet'á't'á'chänumáadi ovâymundepí'an, hediho háadan untû', ‘To'dan naa dîtäge?’ gin” 32 Hewänbo Jesus-á ibéemáa, to'dan óetäge'in óemúunídí. 33 I' kwee ûnhanginpóe háa ûnpóe'in, hedi nakhunwôeda'póedáhá' nathathapóe, hedi Jesus-ví'piye namáadi iví páadépiye idége'disóge, hedi óetu'an ta'gendi háa i'annin. 34 Jesus-di óetu'an, “Naví ay, uví wäyü úmuudi unhewówa. Ánshaaginpidíbo ópûn. Unhekháamúuní-áhay.”

35 Wa'di ihí'máa ihaydibo wên senä' i' méesatewi p'ó'dédí'ví'wedí dipówá, hedi óetu'an, “Janbo Jesus-á ibéemáa, to'dan irus, i' háhkandi ánpí ó'an, uví ayúkáy-á ho úchuu.” 36 Hewänbo Jesus-di háa dîtû' wänbo wí'ovây'áyîngi'anpí, hedi ná'i tsondi óetu'an, “Wí'unkhunwôeda'ípi, ówänpiwäyü.” 37 Hedi Peter-á James-á hedá John-dá, James-ví tí'ûu ûnmuu'i', inda' i-áadí ovâypunmägi. 38 I' tsondiví tewhá já'wé napówá ihaydi hânho dîntû'di nat'oe. Wáy wên diséeji', wây-á wëndá dívísíhtüwínúnde?. 39 Hedi nats'ú' dihaydi ovâytu'an, “Háadan hânho untû', háadan íséeji'? I' ayúkáy-á wínachuupí, nawänpijókhawäk'óe-á.” 40 In t'owadi ónwänpip'áhkaa. Hediho Jesus-di

t'ähkí ovâykhehpiye, hedi i' ayúkáyví tádá-á jiyá-á in poje khäge'nindá i-ádi ovâyhondi i' wêe íve i' ayúkáy nak'óe ee dits'ú. ⁴¹ I' ayúkáyví man ónyâ'di Hudíyoví tundi óetu'an, "Talitha kum." (Nă'i hí' ginnân natunda?: "Óshaa ayúkáy gân wítumáa.") ⁴² Wesebo ishaadi ijíyé (i-á tã'di wíje paayo ihay'i namuu), hedi hânho ovâyháa'an. ⁴³ Jesus-di kay'indi ovâykhâ'an to'wí wänbo wíðâyhangin'ânnamípí'in háa napóe'in, hedi ovâytu'an i' ayúkáy óehúujôení'in.

6

Oe Nazareth bú' Jesus óejoegi'an

¹ Iwedi Jesus napeedi iví khäge'nindádi iví ówîngepiye namää. ² I' kaykhanwówá thaa napówá ihaydi Hudíyoví méesate'ay ee ovâyhá'o', hedi in báyéki t'owa iwe dikw'ó'nin dívít'ôeyannin ovâyháa'an, hedi ditú, "Wähhä-an nă'i natû'di t'ähkí ûnhanginpóe, hedi to'dan óehangintanmägi? Háðídan nă'i pínnán t'ôe i'o'?" ³ Ti i-á i' phé't'ôe'i'da? wínamuupí'an, Mary-ví ay-á? Ti nă'in senä? James-á Joses-á Judas-á Simon-dá iví tí'ûuwin wí'ûnmuupí'an? Hedá in kwiyä' iví tí'ûuwin ûnmuu'in wá?, ti na'indádi wíðijihpí'an?" Gin in t'owa ditû' gá i-ádi híhchan wíðínpóepíðân.

⁴ Hedi Jesus-di ovâytu'an, "Wí Jôesi Táavi tukhe'bi-á wähhä wänbo t'ähkí óe'a'gin, hewänbo iví nange iwá joe, iví t'owa-áðá joe, hedá iví k'aygi wänbo-á joe." ⁵ Hedi wên híyãädíðá t'owaví'di imank'û'di hekháa ovâymägi, hewänbo wíyá pínnán t'ôe wänbo wí'ûnkodipí i'amídí. ⁶ Inbí wäyupídí óeháa'an.

Jesus iví tã'di wíje (12) khãge'nin isan iví t'ôe díví'amídí

Ee bú'ây i'ge Jesus namãndi ovâyhãhkanhon. ⁷ Hedá in tã'di wíje (12) khãge'nin iví'piye ovâywé'getu'andi wí'jendi ovâypuwa'an, hedí iví t'ôe díví'amídí ovâysan. Dimãäpídíbo' i'di ovâyk'û' in yã'dãapí'in p'oewããhãã ovâyt'aanídí. ⁸ Ginnân ovâyjôn: “Ímãn dihaydi uduphéda'mân bínhúuwí, wíyá hããbo-á joe – wí koegí' wãnbo joe, hediháa wí múu bínhããwíkuu-ígí' wãnbo joe, hediháa wí chã' únmúhto'ondi wãnbo joe. ⁹ Unbí anto únto'onda' bínhúuwí, hedá wíje to-á wívínhúuwípí.” ¹⁰ Ovâytu'an wá', “Wãhãã ímãã wãnbo', wí tewhá ee wovâysígí'andi eebo úvíwóyí'ní, i' bú'dí ímãã píhay. ¹¹ Hewãnbo wãhãã wovâysígí'anpídá, hediháa wovâyt'ôeyanpídá, iwedi ípeemãn dihaydi unbí anto iwedi bínna'jeepêedi-í in t'owa dínhanginnãanídí híwó wídíví'anpí'in.”

¹² Hedího iví khãge'nin iwedi dimãädi in t'owa ovâyt'ôe'an inbí t'aywó'di dáyjoe'amídí. ¹³ Báyéki yã'dãapí'in p'oewããhãã t'owaví'wedi ovâykhehpiye, hedá báyéki t'owa dihay'indá olive ka'p'oe-á ovây'äyüdi hehkháa ovâymägi.

John i'p'ó'p'oekandi óehay

¹⁴ Hedí Herod i' nangewi tsondi namuu'i' ûnhanginpóe háa napuwamãnnin, in t'owa t'ãhki Jesus-ví'gedi dívíhí'mãädí. Wên ditû', “I-á John i' p'ó'p'oekandi namuu nawáywówápóe'i', hedân kavêe nã'i pínán t'ôe i'o'.” ¹⁵ Wãy-á ditû', “Elijah-ân namuu.” Hedá wãy-á wëndá ditû', “In wé'gen Jôesi Tãdáví tukhe'min diwedi'i-ân namuu, in hãn'oe'in tukhe'min waagi'bánamuu.”

16 Hewänbo Herod nat'oe ihaydi, i-á natú, “John i? p'ó?p'oekandi-ân namuu, i? to otsonpóe óek'é'ts'âa-í'i-ân nawáywówápóe.” 17 Ha?wâa Herod natú gá hãnhay natsonpóedân John óepankáyjídí hedá pantewhá ee óewhisôege-ídí. Iví kwee Herodias-gî? ginho i?an. Nã?innânho napóe: Herod wí tí?ûu ûn?ân, Philip gin nakháwã?i?, hedí tobá Herodias-á Philip-ví kwee ûnmuu wänbo?, Herod-di óekhó'yâ?. 18 Hedí John-di Herod óetumáa, “Híwó wínamuupí uví tí?ûuví kwee mánkáyjídí.” 19 Hedânho Herodias-di John óet'aydi nada? to?wídí óeháyí'in, hewänbo wí?ûnkodipí, 20 gá Herod-di John óekhunwôeda?dân. Herod-dá ûnhanginná John iví wówátsi ta?ge ihonnin hedá yä?dâa?i-á namuu, hedího ôn?aywonde?. Herod óeh?an John-bí hí? ôntôeyaanídí, hewänbo ônt'ôeyandedí háa i?ánshaa?ámí'in wí?ishaade pí.

21 T'ôediwän híwó ûnpóe Herodias. Herod-ví aycha thaa ûnnândi ishánkí?eedipaa, hedí in tsonnindá in sundado p'ó?dédí?indá hedá in kodit'owa senä? Galilee-windá ovâyhúutu?an. 22 Hedí Herodias-ví a?yú ûnts'ûndi ovâyjâde, hedí Herod-á in ovâyhúutu?annindá ovâyhí?an iví shade. Hedího Herod-di i? a?yú óetu?an, “Dídaa?an naa hääwí unda?i?, hedí naadi i? wímääní.” 23 Iví tun imägi Jôesi Tádávi páadépiye ginnân: “Hääwí unda?póe?i?, naadáho wímääní, naví nan wänbo píngé haydi wímääní.” 24 Hedí i? a?yú napeedi iví jiyá óetsika?yan, “Hää-an oda?púuwí?” Iví jiyádi óetu?an, “Gá John i? p'ó?p'oekandiví p'ônnân unda?púuwí.” 25 I? a?yú iwänäho?di wesebo ee Herod na?ân dee nats'ú, hedí óetu?an: “Naa oda?

wesebo dímaäní'in wên sä'wé pháagîn diwedi John i' p'ó'p'oekandiví p'ôn."

²⁶ Herod nat'oedi báyéki nachanpóe, hewänbo in senä' dikw'ó'ninbí páadépiye iví tun imägi'in namuudibo wínada'pí "joe" gin óetu'amí'in. ²⁷ Hedího wí sundado áyí'di' óepunjôn John óek'é'ts'áa-ídí pan tewhá ee, iví p'ôn ónkáyjídí. ²⁸ Hedí i' sundado han i'andi John-bí p'ôn wên sä'wé pháagîn diwedi ónmaa. I' a'yú ón'andáhá' i a'yúdá iví jiyá-á ón'an. ²⁹ John-ví khäge'nin dínhanginpóe ihaydi di'ää i' pení dâykáyjídí, hedí dâykhä'k'û'.

Jesus in p'ánú maapaasôn (5,000) senä'dá in wé'gen t'owa-á ovâyhúujôn

³⁰ Jesus-ví t'ôekhuwa'in Jesus-ví'piye diwáy'ää, hedí t'ähki háa díví'an waa hedá hääwí t'ähki dâyhá'annindá óet'óe'an. ³¹ Báyéki t'owa di'ää'ädá dímaä'ädá Jesus-á iví khäge'nindá húu wänbo wí'ovâymähpí. Hedího Jesus iví khäge'nin itü'an, "Jaho gimú-í oe hândá' naná' diwepiye wí'bo giyêenídí, hedí owe ívíkaykhanwówá'amí." ³² Hedího kophé iwedi oe hândá' naná' diwepiye dímaä.

³³ Hewänbo dívíjâa'andi báyéki t'owa i' bú'ây i'ge'indi ovâymû', hedí ovâytaa, hedí oe p'oekwí kíngé nangedíbo díví'a'yüu'andi Jesus-ví páadébo dipówá. ³⁴ Jesus i' kophé iwedi nawhawe'ädi in báyéki t'owa ovâymû', hedí inbí'piye nasehkanápóe gá wên k'úwá waagibá áyí'dipídíbo dijidân, hedího báyéki hääwí ovâyhá'an. ³⁵ Nakinmân dihaydi iví khäge'nin iví'piye di'äädi óetu'an, "Näwe

na'ahkonná, hedá nää-á nakinmän. ³⁶ Nã'in t'owa ovâypunjônbe i' nava hää tsowa nanân deejepiye hedá i' bú'ây eejepiyá, dâyhääwíkuumä-ídí dívíhúuyamídí." ³⁷ Hewänbo Jesus-di ovâytu'an, "Undidânho bínhúujôení." Indi óetu'an, "Hádídan ây'amí? Ti unda' gimú-í'in wáygín tãgintã (200) thaa t'ôe díví'andi wá'âa âyháanú-ídí koegi' âykuumä-ídí, hedá âymääní dâyk'o'ídí?" ³⁸ Jesus-di ovâytsika'yan, "Hâyú-an koegi' bínmáa? Ja binmú'dí." Hâyú dâymáa'in dínhanginpóe ihaydi ditú, "P'ánú pává'ây hedá wíje pa'ây-á."

³⁹ Hedi in t'owa t'ähki ovâytu'an ee táa tsáwã eedi dívíboedíkw'ôení. ⁴⁰ Hedi dívíwhaadíkw'ódi tãgín tãgindá (100's) hedá p'ánán tãgindá (50's). ⁴¹ Jesus i' p'ánú pává hedá in wíje paa-á ihógi, hedi makówápiye ibéedí ikú'daa'andi i' pává-á hedá in paa-á iháve. Hedáhá' iví khãge'nin ovây'an in t'owa ovâyphaadé-ídí. ⁴² T'ähki in t'owa dívíhúuyandi dívíshu'an, ⁴³ hedi iví khãge'nin tã'di wíje (12) t'ún p'éedí i' dínphade'i pává hedá paa-á dâywé'ge'an. ⁴⁴ In senä'dã'bo dívíhúuyannin p'ánú maapaasôn (5,000) ihay diji'.

Jesus p'oe kw'áayé naji'

⁴⁵ Wesebo Jesus iví khãge'nin ijôn i' kophé iwe dívítôenídí, hedi ovâytu'an oe p'oekwí' p'änäpiye dipáadémú-í'in, Bethsaida bú'ay naná' diwepiye. Hebo i-á iwebo iwóyí' in t'owa ovâypunjônídí. ⁴⁶ Hedi in t'owa ovâyjoe'andi okú kw'áeyepiye namää ijúusu'amídí.

⁴⁷ Nakhunpóe ihaydi i' kophé oe p'oe pinudi namän, hedi Jesus-á wí'bo-á ee nan deedi naji'.

⁴⁸ Hânho dívít'ôekanhondi ovâymu', i' waãdi

páadépiye wí'ovâypunmähpídí. Hédénpiye naná' dihaydi p'oe kw'áayé nají' ovâykâanídí, hedi ovâyphadekhây máawän. ⁴⁹ In khâge'nindi p'oe kw'áayé najídi óemû', hedi wí p'oewaahâa i' namuu gin di'ândi dívítuwínú dikhunwôeda' waa, ⁵⁰ gá t'âhkídí óemû'di dívípíhâädân. Hewänbo wesebo ovâytu'an, "Unbí pí'nâ khó'jé ikaymúuní. Naa Jesus-ân omuu. Wí'íkhunwôeda'ípí." ⁵¹ Hedi i' kophé iwe indádí ipitógi, hedi i' waa nahán. Hânho ovâyháa'an, ⁵² gá dika'powakây muudân. Wa'di wídika'póya'pí ta'gendi to'wí namuu'in, tobá i' pávádí wí pinnán t'ôe i'an wänbo.

Oe Gennesaret nange Jesus-di in dihay'in ovâyhekháa'an

⁵³ Oe p'o' p'änäpiye diphadedi Gennesaret nange dipówá, hedi i' kophé dâywíhísóge. ⁵⁴ I' kophé iwedi dipee ihaydi wesebo in t'owadi Jesus óetaa. ⁵⁵ Wáyge naji'in dínhanginpóe ihaydi, in t'owa t'âhki díví'a'yuu'an in dihay'in inbí whohpa' wóegé ovâykâanídí. ⁵⁶ Wáhää Jesus namää wänbo', háa bú'ây i'ge, háa bú' he'endi i'ge, hedi háa bú' já'wé iwe in t'owadi ná'in dihay'in búu píngé iwe ovâykw'óe'ó, hedá pín ta'gedi óedaa'o' iví to' k'áygédí wän óntä'ägé-ídí, hedi t'âhki in óetäge'in dihekháapóe.

7

In hân'oe'inbí háhkan

¹ In Pharisee t'owa-á hedá wên Hudíyoví khuu dâyhá'o'indá Jerusalem-di di'äädi Jesus-ví'we dívíwé'ge'an. ² Hedi indi ovâymu' Jesus-ví

khäge'nin dívíhújodi dívíman'owídipídíbo' in Hudíyoví kuu waa.

3 Nă'in Pharisees-á hedá t'ăhki in wé'gen Hudíyo-á wídívíhújopí páadé dívíman'owídipídíbo', háa in hăn'oe'in Hudíyoví kuu dínmuu waagi. 4 Hedi wáy dâyhăăwíku'ch'áade' iwedí di'ăădi wídívíhújopí páadé gin dívíman'owídipídíbo'; hedá báyéki hă'bi kuu-á dâ'y'a'gindo'. Inbí k'édé-á p'onbay-á sänbáy-á dâ'y'owídinde háa namúuní waagi. Gin dínmuu inbí kuu.

5 Hedi nă'in Pharisees-á nă'in Hudíyoví kuu dâyhă'ó'indá indi Jesus óetsika'yan, "Háadan uví khäge'nin in hăn'oe'in se'daaví kuu dâ'y'a'ginnamíví'wedí, inbí húugi' dâyk'o' wa' dívíman'owídipídíbo háa nakhây'ă' waagi?" 6-7 I'di ovâytu'an, "Un paa waaginbá úvíjánúmáa'in ímuu'in, hăn'oe híwó Isaiah-di unbí'gedí ita'nan háawin t'owa ímúuní'in. Ginnân háa Jôesi Tádá natú'in ita'nan:

Nă'in t'owa híwó naví'gedí dívíhée'ó sóphogedí,
hewänbo inbí pí'nădá han wídíchăpí.

Ditû' naa dí'a'gin, hewänbo wídínchă'muupí,
gá t'owaví hí'da' dâyhă'odân, hedá ditû' inbí
hí'-á naví hăhkan dínmuu.

8 Háa Jôesi Tádá natsonpóe'in bînjoegi'o', hedi t'owaví kuu-á bínhónde'.

9 "Íchanpóe hânho únhanginnân waa, háa Jôesi Tádá natsonpóe'in bínhânge'odi unbí kuu bîn'a'ginnamídí. 10 Moses natúhpi'an,
Unbí tádá'in jíyá'in bîn'a'ginnamí.
Hedá wá' natú,

Toʷwí iví tádávíʹgedi háa iví jíyávíʹgedi híwóhpi ihéeʹandi, i-á óeháyjí.

11-12 Hewänbo undá ginnân ítûʹ: Wí toʷwí ûnʹäʹ iví tádá háa iví jíyá ituʹâamiʹin, ‘Naví hääwí iʹgedi otûʹ Korban gin.’ (Hudíyoví tundá Korban natundaʹ, ‘Näʹi hääwí-áho Jôesi Tádá dómägiʹ gin.) Hedí tobá iʹ hääwídi iʹ tádá háa iʹ jíyá óekhägeʹnamí wänboʹ, näʹi toʷwí gin natúʹi hääwí wänbo ingíʹ wíwínkanmäänípi. ¹³ Báyéki hääwí haʹwâagi bînʹoʹ, hedího unbí kuu bînháʹodi Jôesi Tádávi híʹ wíʹûncháʹmuupí waa bînkanmäa.”

Iʹ hääwí Jôesi Tádá natûʹdi yäʹdâapiʹ namuuʹin

¹⁴ In tʹowa wíyá ovâywéʹgeʹan dihaydi, Jesus-di ovâytuʹan, “Tʹähkídíbo bítʹôeyan, hedânho íkaʹpóewí. ¹⁵ Háawi wí hääwí namuu wänbo tʹowa dâykʹoʹiʹdá yäʹdâapiʹin wídipoeʹopí. Hewänbo hääwí híwóhpiʹ inbí píʹnä khóʹjé iwedi dínpeeʹiʹdáho yäʹdâapiʹin dipoeʹo. ¹⁶ Toʷwí nakaʹpowadaʹi-á ûnkhâyʹäʹ itʹôeyaaniʹin.”

¹⁷ In tʹowa ovâyjoeʹan dihaydi iví tewhá ee natsʹú, hedí iví khägeʹnindi óetsikaʹyan näʹi híʹ hânnan natundaʹin. ¹⁸ Hedí ovâytuʹan, “Ti un wáʹ kaʹpowapiʹin ímuu? Ti wíʹúnhanginnáhpíʹan wí toʷwí yäʹdâapiʹ wínapoeʹopí wí hääwí iví jáʹwédi ûntsʹündidi, ¹⁹ gá näʹi hääwí wíʹûntsʹúyaʹpídân iví píʹnä khóʹjé, hewänbo iví see iwáhoʹ, hedí iví túʹ iwedi ûnwänpiphadeʹ.” (Näʹi ovâytuʹandi Jesus-di ovâyháʹan tʹähkí koegiʹ-á híwóʹdi namuu óekʹoʹígiʹ).

²⁰ Hedáháʹ ovâytuʹan, “Hääwí wí toʷwíví píʹnädi ûnpeeʹiʹdibâa yäʹdâapiʹ napoeʹo. ²¹⁻²² Híwóhpi ánskaa wí toʷwí iví píʹnä khóʹjé imáadi i-á nasändaʹ;

nat'owat'akhanuda?; wínakhóhtsaá?ánpí wänbo to?wí-ádi iwihohkumáa; háa tobá nakhóhtsaá?än wänbo?, wíyá to?wíwí kwee-ádi háa sendádi iwihohkumáa; háäwí wé?gen t'owa dâymáa?i-á nada?; jänäkíkandi namuu; nahójo; háa nawänpida? waagi i?o?; nathúut'óe; t'owaví?gedi híwóhpí ihée?o?; ichaa?o?; t'ôeyanpî? namuu. ²³ Nã'i yä?dâapî? háäwí wí to?wíwí pí'nã khó?jé iwedi ünpeedi, i?dibâa yä?dâapî? óepa?."

Wí kweeví wäyu

²⁴ Jesus i? nange ijoe?andi Tyre bú? tsowapiye namää, hedi wí tewhá ee nats'ú. Wínada?pí to?wí wänbo ûnhanginnáani?in ee na?ännin, hewänbo wí?ûnkodipí ikaayamí?in. ²⁵⁻²⁶ Hedi wí kwee Jesus-ví?gedi nat'oeedi wesebo ee na?än deepiye namää. Nã'i kwee-á Syrophoenicia-wi namuu, hediho kodi Hudíyo wínamuupí. Iví ayúkáy wí yä?dâapî? p'oewaahâadi ônmáa, hedi Jesus-ví páadépiye idége?disógedi kaygindi óedaa?an i? yä?dâapî? p'oewaahâa iví a?yúví?wedi ônkhehpeeyé-ídi. ²⁷ Jesus-di i? kwee óetu?an, "Naa wíðinkhây?ähpí in wé?gen t'owa dovâykhäge?namí?in, in Hudíyo t'owa dovâykhäge?nanpídíbo?. U? páadé wíkhäge?nandá, in áyyäávi húugí? in tsé?ây dovâymä? waagibá namúuni." ²⁸ I? kweedi óetu?an, "Nanbí Sedó, háa untú waa ta?gen namuu. Hewänbo i? pávátã mãasa pho? in áyyäã dínjemu?i? in tsé?ây wänbo dâyk'o?." ²⁹ Jesus-di óetu?an i? kwee, "Híwó untúdího naadi i? yä?dâapî? p'oewaahâa uvi ayúkáyví?wedi dônkhehpiye. Jaho uvi?piye ópûn." ³⁰ Hedi i? kwee iví? napówá ihaydi, i? a?yú whohte

eedi nak'óedí óemû?, hedi i' yä'dâapî? p'oewaahâa ho ûnpee.

Jesus-di wí sen tunpî? namuu?i' ònhekháa'an

³¹ Tyre bú'dí Jesus napeedi Sidon bú' i'ge naphade, hedá iwedá Galilee p'oekwíngépiye nawáymää, i' nange Tä Bú' Nange gin dâytu'o? iwe. ³² Hedi wí sen ojet'aa?i namuu?i hedá tunpî-á ònkán, hedi pín ta'gedi óedaa'an i' sen óetäägé-ídí ònhekháa'amídí. ³³ Jesus-di i' sen in t'owaví?wedi wí'bo? óejâa'an, hedi iví mankhú i' senbí oje phóge itógi, hedáhá? imankhúsóp'o'andi i' senbí hân òntäge. ³⁴ Hedi makówápiye ibéedi kaygi ihâa'an, hedi i' sen óetu'an, "Ephatha" gin. (Nä?i tun Ephatha-á "nakhuudee-í" gân natunda? Hudíyoví tundi.) ³⁵ Wesebo i' senbí ojepho ûnkhuudee, iví händá ûnjuðedee, hedi thay'eedi ihée'an. ³⁶ Hedi Jesus-di in t'owa ovâykhâa'an to?wí wänbo wídâyt'òe'amípidí, hewänbo indá shánki ovâykhâa'andá shánká dâyt'òe'an. ³⁷ In t'owa dit'oedi hânho ovâyhâa'an, hedi ditú, "Hääwí t'ähki híwó i'o?. In ojet'aa'in wänbo dit'oe'o, in tunpî?indá dívíhee'o?."

8

Jesus-di in jónu maapaasôn (4,000) t'owa ovâyhúujôn

¹ Thayhääbá wây-á báyékí t'owa diwé'gepóe, hedi hääwí wänbo dâyk'o'ígí? wídâymaapí. Jesus iví khäge'nin itu?andi ovâytu'an, ² "Naa nã'in t'owaví?piye osehkanäpóe. Poje thaa naa-ádi diji?, hedi nää-á hääwí koegi? wänbo wídínphadepí. ³ Hedi dihahsêndibo inbí?piye dovâypunjôndá,

wáy p'óegébo haadi dikaanú-í, wáy wên kayi'di di'äädí." ⁴ Iví khäge'nindi óetsika'yan, "Wähäã-an nää ahkon deedi wí koegi' áyhóení, ná'in t'owa áyhúujóenídí?" ⁵ Jesus-di ovâytsika'yan, "Hâyú pává-an bînmáa?" Ditú, "Tsé ihay."

⁶ Jesus-di in t'owa ovâytu'an ee nange dívíkw'óení gin. Hedáhá' i' pává ihógidi ikú'daa'an, hedi ihávedi iví khäge'nin ovây'an in t'owa ovâyphaadé-ídí, hedi han díví'an. ⁷ Wên háyú pa'ây wá' in khäge'nin dâymáa, hedi Jesus ikú'daa'andi in khäge'nin ovâytu'an dâypaadé-í'in. ⁸ In t'owa dívíhúuyandi híwó dívíshu'an, hedi in khäge'nin tsé ihay t'un p'eedí i' dínphade'i' koegi' dâywé'ge'an. ⁹ Ná'in t'owa dívíhúuyannin mađi jónu maapaasôn (4,000) ihay diji'. ¹⁰ Hedi Jesus-di in t'owa ovâypunjôndi wesebo i' kophé iwe itógi iví khäge'nindáđí, hedi Dalmanutha nangepiye dimää.

In Pharisee t'owadi Jesus óedaa'an wên pínnán t'óe i'qmíđí

¹¹ In Pharisee t'owa di'äã hedi Jesus óetuhänmáa. Óeda'máa wên taa makówáđi ovâykeeyamíđí, gá óetayi'ní'in dida'dân. ¹² Jesus kaygi ihäã'andi ovâytu'an, "Háadan un nääwin t'owa wên taa bînmúuní'in ída'?? Ta'gendi wâytu'máa, un t'owa wí háawí ha'wâagi'i-á wíwâykeekankhâyamápi." ¹³ Hedi ovâyjoe'andi wíyá iví kophé iwe itógi, hedi iwáybun oe wáyhánäpiyebá.

Jesus iví khäge'nin ihé'an in Pharisee t'owa-á hedá Herod-á inbí háhkan ni'gedi

14 Jesus-ví khäge²nin dín²óde dâypáváhûuwídi
 — wí wêe pávada² i² kophé iwe indádí dâymaa.
 15 I²di ovâytu²an, “Bí²áyîngi²an hä²in Pharisee-
 ví oewáaseedi, hedá Herod-ví²dá.” * 16 Hedi
 in khäge²nin wí²ná táye dívítu²an, “Háadan gin
 natú? Gá madi wí²âypávámaapí²dân.” 17 Háa
 ditú²nin Jesus ûnhanginpóe, hedi ovâytsika²yan,
 “Háadan ítú² wí²vînpávámaapí²in? Ti háa
 otunda²in wa²di wí²únhanginpoe²opí²an, hedi háa
 wa² wí²íka²póya²pí²an? Ti íka²powakâymuu?
 18 Ítséemuu, hedi háadan handi wí²únkeet²óepí?
 Hedá í²ojemuu, hedi háadan handi wí²ít²oe²opí?
 19 Ti wí²ún²ánshaapí²an háa dáý²annin? Ná²i
 p²ánú pává in p²ánú maapaasôn (5,000) t²owagí²
 dovâyháve ihaydi, háyú t²únnan i² dínphade²i koegí²
 bînwé²ge²an?” Óetu²an, “Tá²di wí²je (12) ihay.”
 20 “Hedá tsé ihay pává in jónu maapaasôngí²-
 á (4,000) dovâyháve ihaydi, háyú t²únnan i²
 dínphade²i koegí² bînwê²ge²an?” Ditú, “Tsé
 ihay.” 21 Hedi ovâytu²an, “Hedi háadan wa²di
 wí²íka²póya²pí² i² oewáasee i²gedi wâytu²andi?”

Oe Bethsaida bú²ay Jesus-di wí sen tsí²t²aa²i namuu²i² ônehkháa²an

22 Oe Bethsaida bú²ay dipówá, hedi wên t²owadi
 wí sen tsí²t²aa²i namuu²i Jesus-ví²we óekán. Pín
 ta²gedi indi Jesus óedaa²an ná²i tsí²t²aa²i² óetäägé-
 ídí ônehkháa²amídi. 23 Jesus-di i² tsí²t²aa²i²
 óepahkê², hedi oe bú²dí já²wépiye óepaho²di tsée
 eedi wí só²p²oedi óe²äyü, hedá iví mandá óetägedi

* 8:15 Jesus “oewáasee” gin natúdi inbí háhkan ni²gedân ihí²máa,
 hewänbo in khäge²nin wí²dika²pówápí.

óetsika[?]yan, “Ti hääwí úkeepoe^o?” 24 I[?] tsí[?]t'aa[?]i[?] ipuwäbéedí natú, “T'owa dijidi dovây[?]munde[?], hewänbo hääwí wí tay waagibá dínchaa.” 25 Hedí wíyá i[?] senbí tsée Jesus-di óntäge. Nää-á i[?] tsí[?]t'aa[?]i[?] hânho ipuwäkhäädi nawówa, hedí wesebo hää t'ähkí kee[?]eedí ûnkeepóe. 26 Hedí Jesus-di i[?] sen iví[?]piye óepunjôndi óetu[?]an, “Hää bú[?] wí[?]unwáyts'úunípi.”

Peter natú to[?]wí Jesus ta[?]gendi namuu[?]in

27 Jesus iví khäge[?]nindádí i[?] bú[?]ây eeje Caesarea Philippi bú[?] tsowa eejepiye namää. Dimän dihaydi iví khäge[?]nin itsika[?]yan, “To-an naa omuu gân ná[?]in t'owa ditû[?]?” 28 Óetu[?]an, “Wên ditû[?] John i[?] p'ó[?]p'oekandi-ân unmuu. Wây-a wëndá ditû[?] Elijah-ân unmuu, hedá wa[?]di wáyjé wëndá ditû[?] wí Jôesi Tádáví tukhe[?]min diwedí[?]i-ân unmuu.” 29 Hedí ovâytsika[?]yan, “Hedí undá, to-á naa-á omuu gân í[?]ánde[?]?” Peter-di óetu[?]an, “Gá i[?] to[?]wí Jôesi Tádádí óesóge[?]i[?] t'owa ovây[?]aywoenídí, i-ân unmuu.” 30 Hedí kaygindi ovâykhâak[?]ú[?] wíyá to[?]wí wänbo wídâyhangin[?]ânnamípidí to[?]wí namuu[?]in.

Jesus ihée[?]an it'ôephadekhây[?]máa i[?]gedí hedá nachuwagi[?]o i[?]gedá

31 Hedí ihaydi háa ûnpuwagi[?]o i[?]gedí ovâyhée[?]andi ovâytu[?]an, “Ná[?]in nakhây[?]ä[?] napúuwí[?]in: Naa, t'ähkí t'owagi[?] o[?]aypuyä[?]i[?] omuu[?]i báyéki dont'ôephadekhây[?]máa, hedí in Hudíyo tsonnindádí in owha[?] p'ó[?]dédí[?]indádí hedá in Hudíyoví khuu dâyhá[?]o[?]indádí wé[?]ge naa díjoegikhây[?]máadá wídísí[?]gikaykhây[?]máapí. Díkhe[?]khây[?]máa, hewänbo poje thaa iwe

owáywówápuwagí'ó." 32 Nǎ'i hǎäwí thay'eedi ováytu'an, hedí Peter-di óehânge'andi óetu'an, "Ha'wâa wí'untúunípi." 33 Jesus ibeedí in wé'gen khäge'nin ovâyümunde', hedí Peter óet'e'yandi óetu'an, "Satan, Penísendi', naví'wedi óhadi. U-á t'owa waabá bi'ánshamáa, Jôesi Tádá i'ánshaa'ó waagá joe."

Háa t'owa dínhây'ä' díví'amí'in Jesus óeyuuhúuwí'in dida'di

34 Hedáhá' iví khäge'nindá in wé'gen t'owa t'ähká ovâywé'ge'andi ováytu'an, "To'wên naa-ádi dikä'äada'indá wídínkhây'ähpi háa diwänpida' waa díví'amí'in, hewänbo inbí phé'win dâyhúuwí, hedá naa-á díyuuhúuwí. † 35 To'wên inbí wówátsi dâywänpí'aywoení'in dida'indá inbí wówátsi dipedeegi'ó. Hewänbo to'wên inbí wówátsi naagi' hedá Jôesi Tádáví híwó'di tungí'-á dívímägi'in, indá inbí wówátsi dit'anpúuwí. 36 Tobá wí to'wí hǎäwí t'ähki náä oepáa k'aydi nakw'ó'di ihógi wänbo', wé'innan wên híwó óekhâymáa iví wówátsi iwáyho'di? 37 Wí to'wí wí'ünkodipí hǎäwí wänbo imäänídi iví wówátsi nawáyt'anpúuwídi. 38 In náäwin t'owa t'aywóhkannin dimuu'in Jôesi Tádá dâyoegi'an, wí kwee iví sen ijoegi'an wíyá pí'wíví sendádi ithaayé-ídi waagibá. Naa t'ähki t'owagi' o'aypuyä'i' omuu'i náä oepáa k'aydipiye owáy'ä', naví Tádáví sa'wó'di kohthay wóegé hedá in yä'dâa'in makówáwin t'ôepa'aa'in wóegá o'ä'. Hedí to'wên náä naa díwôeda'in hedá naví háhkandá

† 8:34 Nǎ'in natunda', dikhâymúuní dâyt'ôephaadé-ídi, Jesus in phé'win deedi it'ôephade waagibá.

dînwôeda'indá, naadi wá' dovâywôeda'khâymaa
owáy i' thaa owáy'ä'i napówa ihaydi.

9

1 “Ta'gendi wâytumáa, Jôesi Tádádí iví kay
ûnmuu'in wovâykeeyamí hedí bînpuwâkhâymaa
naa tsondi omuu'in. Nă'in napúuwí wa'di wáy
wên năwe íji'in íhánpídíbo'.

Háa Jesus ûnchaa waa ûn'egópóe

2 Sí thaa naphade ihaydi Jesus-di Peter-á James-
á John-dá i-ádi ovâyho', hedí wên p'in tųwă'in
kw'áyepiye wí'bo dimáa, hedí inbí páadépiye Je-
sus háa ûnchaa'in ûn'egópóe. 3 Iví aa hânho
ts'ă'i ûn'ots'ápóe, tóebo há'to i' aa ihay ts'ă'i
i'owêedi-í. 4 Hedí Moses-ádi Elijah-ádi tsíkhagipí
dakeepóe, hedí Jesus-ádi dánhí'máa. 5 Peter-di
Jesus óetu'an, “Háhkandi', híwó namuu năwe
gikw'ôndi. Jaho poje óhkhun tewhá'ây âyk'wôení,
wêe ų'gí', wíyá Moses-gí'-á, hedá wíyá Elijah-gí'-
á.” 6 Moses-ádi Elijah-ádi dakeepóedí in khăge'nin
hânho ovâypíhăă, hedânho ha'wâa Peter natú,
gá háa natúuni'in wí'ûnhanginnáhpídân. 7 Hedí
wí okhúwá napówádí ovây'óhkhunnan, hedí nă'in
tun okhúwá jáadidi napee: “Nă'i-ân naví ay
dînmuu donsígí'i'. I' bînt'ôeyaaní.” 8 Wesebo
j'ge t'ăhkí dívíbee, hewânbo Jesus-da'mân dâymû',
wíyá hăăwí wânbo-ájoe.

Jesus óetsika'yan Elijah nawáy'ă' i'gedí

9 Oe p'in kw'áyedi diwhave'ă' ihaydi Jesus-
di ovâytu'an, “To'wí wânbo hăăwí bînmû'in
wívînt'ôe'amípí, owáy naa t'ăhkí t'owagí'
o'aypuyă'i' ochuudi wíyá owáywówápóe

píhay.” ¹⁰ Iví tun ôn’a’gin, hewänbo wí’nä táye dívítsika’yan, “Hännan namuu nä’in tun, wíyá nawáywówápúuwí i’gedi?” ¹¹ Hedi Jesus óetu’an, “In Hudíyoví khuu dâyhá’o’in ditû?, i’ to’wí Jôesi Táadí óesogekhâymáa’i’ t’owa ovây’aywoenídí na’äpídíbo? Elijah-á napowagi’o. Háadan ha’wâa ditû?” ¹² Jesus-di ovâytu’an, “Ta’gendi Elijah páadébo na’ä-í’in nakhây’ä-áakun, hääwí t’ähki íkhây’amídí. Hedi hännan nata’muu naa t’ähki t’owagi’ o’aypuyä’iví’gedi? Gá ginnân: Báyékí dont’ôephadekhâymáa, hedá t’owadá díjoegikhâymáa. ¹³ Hewänbo naadi wâytumáa, Elijah ho na’ä-áakun, hedi híwóhpi’óe’an in t’owadi háa dida’ waagi. Jôesi Táadávi ta’nin diwe iví’gedi ûnta’muu háa óekhâymáa’in.” *

Jesus-di wí yä’dâapí’ p’oewaahâa wí enúkáyví’wedi ðnkhehpiye

¹⁴ Jesus-ví wé’gen khäge’nin diji’ iwe tsowa dipówá, hedi báyékí t’owa búuk’úwákí diwindi dâymû’. Wên Hudíyoví khuu dâyhá’o’indá hedá in khäge’nindá dívítuhänmáa. ¹⁵ In t’owadi Jesus óemû’dí ovâyháa’an, hedi iví’piye díví’äá óesengitu’âamídí. ¹⁶ Jesus-di ovâytsika’yan, “Háadan úvítuhänmáa?” ¹⁷ Nä’in t’owa jáagedí wí sendi óetu’an, “Hähkandi?, naví e’nú winmaa, i-á wí yä’dâapí’ p’oewaahâadi óemáadi wí’ûnhí’kodipí. ¹⁸ Hedi häädi wänbo nä’i p’oewaahâa it’ôe’andi i’ e’nú oe nangepiye óekanunde?, hedi i’ e’nú-á nasó’okhópee?idá iwäpúts’îndo?, hedá taasuugi’bo-á napoe’o.

* 9:13 “Elijah” gin Jesus natúdí, John i’ p’ó’p’oekandiví’gedi ihí’máa.

Uví khäge'nin dovâydaa'an nã'i p'oewaahâa ònkhehpeeyé-ídí, hewänbo wídínkodipí." 19 Jesus-di ovâytu'an, "Un t'owa-á wäyupí'in ímuu. Hãädi puwahay-an undádí oyëení úvíwäâyú-ídí, hãädi puwahay-an undádí dáyyää'amí? Ja' i' enúkáy naví'piye binmá'." 20 Hedi óemaadi i' p'oewaahâadi Jesus óemû'dibo nã'i enúkáy óethathakannan, hedi i' e'nú nakanudi ijánúmáa, hedá nasó'okhópee'i. 21 Jesus-di i' enúkáyví tádá óetsika'yan, "Hãädi waabo-an gin ûnpoe'o?" I' tádádí óetu'an, "Gá hýyää'i namuudibo-ân. 22 Hedá häyän wänbo i' p'oewaahâadi phaa iwe hedá p'oe eewá óechänunde' óeháyjídí. Úkodidáho nanbi'piye dísehkanã'an, háawin wên wänbo wên khäge' dí'an." 23 Jesus-di óetu'an, "Háadan dítumáa, 'Úkodidáho?'" To'wí iwäyunde'i-á ûnkoði hãawí namûuge i'amídí." 24 Wesebo nã'i enúkáyví tádá kaygindi natú, "Naa dáywäyunde', díkhäge'nan wíyá shánkí dáywäâyú-ídí."

25 Jesus-di wây-á báyéki t'owa a'yuuigi dívíkhadímá'dí ovâymû', hedi wesebo nã'i yä'dâapí' p'oewaahâa óet'e'yandi óetu'an, "U yä'dâapí' p'oewaahâa, u'dí t'owa ovây'ojet'aa'o'i', tunpí'indá ovâypa'i', naadi wítumáa, nã'i enúkáyví'wedi ópeeve, hedi wíyá wí'unts'úunípí." 26 I' p'oewaahâa ituwínúdí nã'i enúkáy óekanudi hânho óethathakannan, hedáhá' iví'wedi ûnpee. I' enúkáy wí pení waabá ûncháa, hediho in t'owadi óemû'dí ditú, "I-áho nachuu." 27 Hewänbo Jesus-di i' enúkáyví man ônyâ'dí óekwínukhäge'nandi iwínú. 28 Hedi Jesus wí tewhá ee nats'ú, hedi iví khäge'nindi wí'bo óetsika'yan, "Háadan na'in

wíginkodipí i' yä'dâapî' p'oewaahâa âykehpeeyé-ídí?" 29 Jesus-di ovâytu'an, "Úvîjûusu'odida'mân únkoedí-í wí yä'dâapî' p'oewaahâa gi'bibá bînkhepeeyé-ídí."

Jesus nachuwagî'o i'gedi wíyá ihé'an

30 Jesus-ádí iví khäge'nindádí iwedi dimää hedi Galilee nange i'ge diphade. Jesus wínada'pí to'wí wänbo ûnhanginpúuwí'in wähhä naji'in, gá dimändibo iví khäge'nin ovâyhâhkanhondân. 31 Ovâytumáa, "Naa t'ähkí t'owagî' o'aypuyä'i' omuu'i wây-á t'owaví mangepiye díkääní. Indáho díkhe'khâymaa, hewänbo poje thaa iwá wíyá owáywówápuwagî'o." 32 In khäge'nin ná'i hääwí Jesus-di ovâytumáa'i wídika'póya'pí, hewänbo diwôeda' óetsika'yâamídí i'gedi.

To-an i' shánkí hay'i namuu?

33 Capernaum bú'ay dipówa, hedi wí tewhá ee dits'ú. Jesus-di in khäge'nin ovâytsika'yan, "Oe p'óegé gi'ädi hää i'gedan úvítuhánmaa?" 34 Indá hânda' dik'wó, gá oe p'óegé dijidi wé'i-angú in diwedi i' shánkí hay'i namuu i'gedi dívítuhánmá'dân. 35 Jesus isóge, hedi ná'in tã'di wíje (12) khäge'nin ovâywé'ge'andi ovâytu'an, "To'wí i' p'ó'dédí' namúuní'in nada'dá, i-á ûnkây'ä' tí'úugé'i namúuní'in, hedá t'ähkíwí khäge'di-á." 36 Hedi Jesus-di wí ay óepahkê'di inbí páadépiye óeho', hedáhá' ná'i ay óeba'aa'andi ovâytu'an, 37 "To'wídí naa dída'di wí ay ná'i ay waabá óesígikéndedi, naa wá' dísigikénde waabá i'o'. Hedi to'wí naa dísigikénde'i'dá naada'ba

wídísígíkéndepí, hewänbo i' to'wí naa dísandi' wá' óesígíkénde'."

To'wídí Jesus-vi'piye háa nachaapí'-á ivi'näpiye napoe'o

³⁸ John-di óetu'an, "Háhkandi', tóewí sen âymû' yä'dâapí'in p'oewaahâa t'owaví'wedi ovâykhehpiyendedi uví khâwă natû'di, hedi âytu'an han wí'i'amípí'in, na'in diwedi'i wínamuupídí." ³⁹ Hewänbo Jesus natú, "To'wí gi'bi wíwínkhâa'amípí. To'wí namuu'i naví khâwă natû'di ipínnánt'ôe'andi-á wesebo híwóhpí naví'gedi wí'ihée'amípí. ⁴⁰ To'wí nanbí'piye háa wínachaapí'-á nanbí'näpiyebá napoe'o. ⁴¹ Ta'gendi wâytu máa, to'wí wí p'oe wänbo wovâysuwäjôndi, naví'in ímuu'in ûnhanginnândi, i-á Jôesi Tádádí óewá'âakhây máa."

Jesus t'aywó'di i'gedi ihée'an

⁴² "Hedi to'wídí wêe wänbo ná'in hí'innin naví'piye dívíwâyunde'in diwedi óet'aywóhá'andá, shánkí híwó i' to'wí ûnpúuwíwän wa'di han óehá'anpídíbo wí k'uu kháa'i ivi k'áy eedi ônwhisôege-í'in hedi mâap'oe iwe óechäânú-í'in. ⁴³ Hedi wéhpêe mandí úvít'aywó'dodá, shánkí híwó namuu bînts'âa-í'in, wíyá indi úvít'aywó'nâamíví'wedi. Tobá wéhpêeda' ímanmuu wänbo', shánkí híwó namuu wówátsi nahándepí'in bînkáyjídí, péyégepiye ímú-íví'wedi wí'gín ímanmuudi. ⁴⁴ Oe péyéga' t'owa hânhay wänbo t'âhkí dâyt'ôephadekhây máa, hedá i' phaa hânhay wänbo napaa'apí'dá ovâyphahkhanukhây máa. ⁴⁵ Hedi wéhpêe ândi in ta'ge'in p'óegédí

wovâyhânge'odá, shánkí híwó namuu bînts'âa-í'in wíyá indi úvít'aywó'nâamívi'wedi. Tobá wéhpêeda' í'ânmuu wänbo', shánkí híwó namuu wówátsi nahánde'pí'in bînkáyjídí, péyé'gépiye wovâychäänú-ívi'wedi wí'gín í'ânmuudi. ⁴⁶ Oe péyé'gá t'owa hãnhay wänbo t'ähkí dâyt'ôephadekhâymaa, hedá i' phaa hãnhay wänbo napaa'apí'dá ovâypahkhanukhâymaa. ⁴⁷ Hedi wéhpêe tséedí híwóhpí hãäwí wovâypuwä'odá, shánkí híwó namuu bînwhahkáyji'in, wíyá indi úvít'aywó'nâamívi'wedi. Tobá wéhpêeda' ítséemuu wänbo', shánkí híwó namuu oe makówápiye ímú-ídí, péyé'gépiye wovâychäänú-ívi'wedi wí'gín ítséemuudi. ⁴⁸ Oe péyé'gá t'owa hãnhay wänbo t'ähkí dâyt'ôephadekhâymaa, hedá i' phaa hãnhay wänbo napaa'apí'dá ovâypahkhanukhâymaa.

⁴⁹ “To'wên t'ähkí phaađi ovây'aayäăkhâymaa. †

⁵⁰ Aayäă híwó'di namuu, hewänbo i' aayäă na'áhhándáho', há'to wíyá áhsäă'i napúuwí. Undá únkây'ä' aayäă na'áhhánde'pí' waaginbá ímúuní'in, hedi tsaaginpídíbo wé'ge ítháaní.”

10

Jesus khótsaqwije i'gedi óetsika'yan

† 9:49 Nă'i hí'á kâyi namuu gika'póewídí. Wáy wên t'owa dí'ánde ginnân natunda'in: Hãn'oe in Hudíyo dâyt'animâahánunde Jôesi Táđá óemäänídí, hedi dínkhây'ä' i' pívi dâyt'aayäă'amí'in wínaha'dänpúuwípídí. In t'owa Jôesi Táđávi'piye dívipimăgi'indá dâyt'ôephaadé-í, hãäwí phaađi ovâypahánunde waagibá, hebo nă'i t'ôephađe namuudí shánkí híwó'nin dimúuní.

1 Jesus iwedi ijâa'an, hedi Judea nangepiye namäädî Jordan p'lo' p'änäpiye naphade. Iwe wây-á báyéki t'owa iví nú' díwíwé'ge'an, hedi häädi waa i'an waagi in wá' ovâyhá'an.

2 Hedi wên Pharisee t'owa ûnpówádî óetsika'yan, "Ti híwó namuu wí sen nakhóhtsaa'ándi' iví kweeví'wedi ithaaweejé-ídí? Hân i' tsontun natú'?" Gin ditú Jesus óetayi'nídí, tigúba híwóhpi natuhpee-í. 3 Jesus-di ovâytsika'yan, "Hân Moses-di wovâyjôn?" 4 Indi óetu'an, "Moses-di ná'in tun dínjoe'an: Wí sen wên khóhtsaa'wije ta'nin ita'namí hedi handídi iví kwee ijoe'amí." 5 Jesus-di ovâytu'an, "Hewänbo Moses-di ha'wâagi wovâyta'k'û' gá t'ôeyanpí'in ímuudân, unbí kwiya' bînwänpijoe kanmáadîbo'. 6 Hewänbo oe ts'anpáadé nanân diwe Jôesi Tádádí sendádí kwee-ádí ovänkhíjé. 7 Hedi natú wí sen ikhó'yâ'dáho', iví tádá-á iví jíyá-á ijoe'amí'in ûnkhây'ä'. 8 Hediho i' sendá i' kwee-á wêe tûu ûnp'oeda' dapoe'o, hediho wíje wídamuupí, wêeda' damuu. 9 Hedânho in to'wên Jôesi Tádádí ovänwónnindá to'wí wänbo wí'ûnkhây'ä'hpí ovänweejé-í'in."

10 I' tewhá ee diwáyts'ûndi iví khäge'nindi ná'i hí' i'gedi óetsika'yan. 11 Hedi ovâytu'an, "Wí sen iví kwee ijoe'andi wíyá kwee-ádí ikhó'yâ'dá, iví kweeví'piye t'aywó i'o'. 12 I' kwee wá', iví sen ijoe'andi wíyá sendádí ikhó'yâ'dá, iví senbí'piye t'aywó i'o'."

Jesus-di in hí'innin ovâysgíhógi

13 Wên t'owa inbí áyyää Jesus-ví'we dâykán i'di ovâyttäagé-ídí, hedi iví khäge'nindi in t'owa ovâyte'yandi ovâytu'an ha'wâa wídíví'amípí.

14 Hedi Jesus-di in khäge'nin háa díví'o'in ovâymû'di inbí'piye hihchan wínacháapí, hedi ovâytu'an, "In hí'innin áyyää naví'piye binkä'äämää, wíwínkhâ'amípi, gá to'wên ná'in áyyää waaginbá dimuu'indá Jôesi Tádávi'in ûmuudân. 15 Ta'gendi wâytumáa, to'wí wänbo Jôesi Tádávi' wínapúuwípi wí hínchää'i' ay waagibá iwâyupídi." 16 Hedáhá' in áyyää ovâyba'aahógi wí'inbo ovâytägedi ingi' ovâyjûusu'an.

Wí sen kodit'owa namuu'i' Jesus-ví'piye na'ää

17 P'óegé wiyá Jesus nats'anmân dihaydi wí sen iví'weää naví'piye binkä'ääpiye i'ääkán, hedi idége'disógedi óetu'an, "Híwó'di háhkandi?, hân dáy'amí hedânho in wówátsi nahánde'pí'in donkáyjídí?" 18 Jesus-di óetsika'yan, "Háadan naa híwó'di gin dítu'o"? Jôesi Tádáda'mân híwó'di namuu, wiyá to'wí-á joe. 19 Jôesi Tádávi' tsontun ho mântaa. I-á natú wíwínt'owat'aháanú-ípi, wiyá to'wívi kwee-ádi háa sendádi wí'úvíwhohkwomá've-ípi, wí'úvísä'mamípi, t'owaví'gedi wí'úvíhójo'amípi, hójo waagidibo t'owaví háäwí wíwínhóenípi, unbí táda-á jiyá-á bín'a'ginmá've-í." 20 Óetu'an i' sendi, "Háhkandi?, naa enúkáy omuudibo? t'ähki ná'i tsontun dó'a'gin." 21 Jesus-di sígídi ta'gebo óemúndedi óetu'an, "Wa'di wây-á háawên útáy bi'amí'in. Jaho ópûn, háäwí úkw'ó'di t'ähki mänku'ch'âaní, hedi i' chä' mánhógi'i' in t'owa sehkanäwó diwówáji'in ovâymäáni, hedânho oe makówá kodit'owa unmuunídi. Hedi náaku'ch'áadá ovâymägidá naa-ádi óká've." 22 Ná'in nat'oe ihaydi i' sen nabo'aats'aypóe, hedi iví pí'ná khó'jé ûnkháapóedi

iwedī namää, gá báyéki háäwí ûnkw'ôndân hedīho wínakuchada'pí.

²³ Jesus ipuwäbéemáa, hedi iví khäge'nin itu'an, “Báyéki kâý'in namuu wí to'wí nakodit'owamuu'i háa Jôesi Tádá natú waa díví'amídí hedânho ovây'aywoenídí.” ²⁴ Nă'i hí'dí in khäge'nin ovâyháa'an, hewänbo Jesus-di wíyá ovâytu'an, “Naví ây, ívíwo nabâapu'wan wí to'wí háa Jôesi Tádá natú waa i'amídí hedânho ôn'aywoenídí. ²⁵ Nabâapu'wan wí kamäyo wên agúusa tsípho j'ge nats'ûunídí, hewänbo shánki nabâapu'wan wí to'wí kodit'owa namuu'i háa Jôesi Tádá natú waa i'amídí hedânho ôn'aywoenídí.” ²⁶ Nábâa shánki ovâyháa'an in khäge'nin, hedi wí'nă táye dívítsika'yan, “Gin namuudá to-an ûnkodí ûn'aywondee-ídí?” ²⁷ Jesus-di ta'gebo ovâymundedi ovâytu'an, “To'wí wänbo wí'bo wí'ûnkodipí. Jôesi Tádáda'mân ûnkodí t'owa ovây'aywoenídí. Jôesi Tádá-á háäwí t'ähki ûnkodí i'amídí.”

²⁸ Peter-di óetu'an, “Úhanginná háäwí t'ähki âyjoe'annin u-ádí gimú-ídí.” ²⁹ Jesus-di ovâytu'an, “Ta'gendi wâytu máa, naa omuudibo hedá Jôesi Tádáví híwó'di tun ûnmuudibo-á, to'wí ijoe'andi iví tewhá, háa iví tí'ûuwíndá pá'dâyíndá, háa iví tádá-á jíyá-á, háa iví ây-á, háa iví nava-á, ³⁰ i-á ta'gendi tägintä (100) ma'kw'anukí shánki ihóení, tewhá-á, tí'ûuwíndá pá'dây'índá, jíyá'índá, ây-á, nava-á — hedá it'ôephadekhây máa iví wäyu ûnmuudi. T'ähki nă'i ihóení wa' năä oepáa k'aydi nawówáji' ihaydi, hedá iví wówátsi năä oepáa k'aydi ûnbo'wan dihaydá wówátsi nahándeipi'índá

ikáyí. ³¹ Hewänbo báyéki t'owa nää p'ó'dédi'in dimuu waa dínchaa'indá tí'úugé'in dipúuwí; hedi báyéki t'owa-á nää tí'úugé'in dimuu waa dínchaa'indá p'ó'dédi'indá dipúuwí."

Powingi' Jesus ivi khäge'nin itu'an nachuwagi'o'in

³² In p'óegé dimän Jerusalem bú'piye, hedi ivi khäge'ninbi páadé Jesus namän. In khäge'nindá wíđínhanginnáhpí háa díví'ánshaa'amí'in, hedá in wé'gen t'owa ivi tí'úugé dimännindá dikhunwôeda'. In tä'di wije khäge'nin ivi'piye wíyá ovâyhänge'an, hedi háa ûnpúwági'o'in ovâytu'an. ³³ Natú, "Bít'ôeyan, nää-á Jerusalem-piye gimän, hedi naa, t'ähki t'owagi' o'aypuyä'i' omuu'i' t'owadi dikáani in owaha' p'ó'dédi'indá hedá in Hudíyoví kuu dâyhä'o'indá inbí mange. Indáho ditúuni naa dínkhây'ä' ochuu-i'in, hedá in Hudíyo dimuupi'in t'owaví mangá dikáani. ³⁴ Nä'indi dînp'áhkaakhâymaa, hedá dí'ohphaykhâymaa. Púwhí'dí díwhä'dikhâymaa, hedá díkhe'khâymaa. Hewänbo poje thaa iwe owáywówápúuwí."

James-ádi John-dádi hääwi dada'póe

³⁵ Ihaydibá James-ádi John-dádi Zebedeewí äy damuu'in Jesus-ví'piye damää, hedi óetu'an, "Hähkandi', na'in hääwi gadapúuwí hedi ɔ'di dîn'amí'in gada'." ³⁶ Ovãntsika'yan, "Häa-an dada' wãn'amí'in?" ³⁷ Óetu'an, "Owáy untsondisogedee ihaydi, na'in uvi khóe gamúuní'in gada', wêe ko'díngedí, wêe-á yä'mängedá." ³⁸ Jesus-di ovãntu'an, "Undá

wíđänhanginnáhpí hääwí dada'in. Ti dänkodi dánt'ôephaadé-ídí naa dont'ôephađekhâymáa waabá? Hedí naa hääwíkháa'i donphađekhâymáa waabá, ti dänkodi dänphaadé-í'in?" ³⁹ Óetu'an, "Gänkodi-ákun." Jesus-di ovântu'an, "Ta'gendi undá wá' dánt'ôephađekhâymáa, hedá hääwíkháa'i dänphađekhâymáa, naa dñpúuwí waabá. ⁴⁰ Hewänbo naa wíđñnk'óepí naví khóe wände'mamí'in ko'díngédá yä'mängédá. Jôesi Tádáđá'mân ûnk'óe ovâyde'mamídí to'wên ha'min dimúunídí."

⁴¹ In wé'gen tä khäge'nin James-á John-dá inbí hí' ñ'gedí dñhanginpóe ihaydi inbí'piye dit'ayyaapóe. ⁴² Hedího Jesus t'ähkí iví khäge'nin iwé'ge'andi ovâytu'an, "Únhanginná in Hudíyo dimuupí'in t'owaví tsonnin hânho ditsont'óe, hedá inbí t'owa-á ovâytsónmá've-í'indá diwänpida?. ⁴³ Hewänbo undá wí'únkhây'ähpí ha'min ímúuní'in. To'wí un diwedí hay'i namúuní'in nada'dá, i-á unbí khäge'dída? namúuní'in ûnkhây'ä?. ⁴⁴ Hedí to'wí p'ó'dédí? namúuní'in nada'dá, i-á wí pant'ôe'i un t'ähkígí? waagi'ba namúuní'in ûnkhây'ä?. ⁴⁵ Naa wänbo?, t'ähkí t'owagí? o'aypuyä'i? omuu'i-á o'ää t'owa dovâykhäge?namídí, indi naa díkhäge?namídá joe. O'ää ochuu-ídí, hedá naví wówátsi-á dáywá'âa-ídí t'ähkí t'owa dñnkoedí-ídí inbí t'aywó'dí iwedí dima'p'ánídí."

Jesus-di wí sen natsí't'aamuu'i' iví keetan óemägi

⁴⁶ Oe Jericho bú' Jesus iví khäge'nindádí báyéki t'owa-ádí dipówá, hedí iwedí dipeemän dihaydi wí sen tsí't'aa'i namuu'i' owáy p'óe

hángé wáy nahäädaʼän, i-á Bartimaeus gin nakháwä, Timaeus-ví ay ûnmuuʼiʼ. ⁴⁷ Bartimaeus-á natʼoe Jesus oe Nazareth búʼwi naʼäʼin, hedí ituwínú, “Jesus, ʁ David-ví äy iwedíʼiʼ unmuuʼiʼ, naviʼpiye ósehkanäpuwave.” ⁴⁸ Báyéki tʼowadi iʼ sen óetʼeʼyandi óetuʼan, “Hândaʼdiboʼ.” Hewänbo i-á shánki kaygá ituwínú, “Û David-ví äy iwedíʼiʼ unmuuʼiʼ, dísehkanäʼan.” ⁴⁹ Jesus iwóyíʼdí ovâytuʼan, “Bintuʼan naʼä-ídi.” Indi iʼ tsíʼtʼaaʼiʼ óetuʼan, “Jesus-di wóetuhkánmáa. Ówínú, óhíhchanpuwave.” ⁵⁰ Iʼ sen iví kʼéwéʼin to ipʼädi, hedí wesebo iwínúdi Jesus-víʼpiye namää. ⁵¹ Jesus-di óetsikaʼyan, “Hânnan wínʼamíʼinnan undaʼ?” Iʼ sendi óetuʼan, “Gá dânkeepúuwíʼinnân odaʼ, Nanbí sedó.” ⁵² Jesus-di óetuʼan, “Ópûn, uví wäyü úmuudânkun unwówa.” Hedí wesebo iʼ sen ûnkeepóedí Jesus-ádi namää.

11

Jesus oe Jerusalem búʼ óesíqíkêʼ

¹ Jesus-á iví khägeʼnindádi Jerusalem búʼ tsowa dipówá. Iwe wí okú nakʼóe “Olive Okú” gin dâytuʼoʼ, hedí náʼi okú iwe núʼ wáy náʼin wíje búʼây daná, Bethpage-ádi Bethany-ádi. Hedí wíje iví khägeʼnin ovânsan dapáadémú-ídi. ² Ovântuʼan, “Jaho bápûn häʼi búʼay nanbí páadépiye nanân diwepiye, hedí datsʼúʼ dihaydá wí búduʼay dânshaa-í nawhiwindi, i-á waʼ wáymûu wänbo toʼwí wänbo wíʼiʼíhsógepi. Dânwhisuudi dânmáʼí náwe. ³ Hedí toʼwídi wovântsikaʼyandáhoʼ, ‘Háadan haʼwâa dânʼoʼ?’,”

ginnân dântu'ámí: 'Gá Nanbí Sedó i' ûntáyđân, hedi hây napóedíbo wônwáyamá'í.' "

⁴ Damäädi wí búdu'ay p'ôe hángé wên phódi nú? nawhiwindi dänshaa. ⁵ Hedi dänwhisuudedi in t'owa iwáygé diwinnindi ovãntsika'yan, "Hännan dän'o'?" Háadan hä'i búdu'ay dänwhisuude'?" ⁶ In khäge'nin háa Jesus-di ovãntu'an waa datú, hediho ovänmägi. ⁷ I' búdu'ay Jesus ôho?, hedi inbí k'éwé'in to dänp'ädidi i' búdu k'éwé ônpa'k'û?, hedi Jesus i'íhsóge. ⁸ Hedi wáy Jesus óe'íhon ni'ge báyéki t'owa inbí k'éwé'i to oe te'p'óegé ônpa'kwohon, hedi wây-á wé'gendá dâytaykhóepa'kwohon, i' nava iwe dâyt'sâ'i'. ⁹ Hedi in to'wên páadé dimännindá hedá in tí'úugé ûnwóe'ä'indá dívítuhkwínuhon, "Wísííkéndé'." "Nanbí Sedó Jôesi Tádádí wóesan, hediho híwó wóe'âámí." ¹⁰ "Híwó úpúuwí gá untsondisogedee-ídân, nanbí thehtáy pahpâa David natsondi'ân waagibá." "Jôesi Tádá oe makówá na'ândi-á hay'i namuu."

¹¹ Hedi Jerusalem bú'piye Jesus namäädi i' méesate hay'i ee nats'ú, hedi ibéemáadí háäwí t'ähki imúnde?. Hebo nathí'êemändibo in tã'di wíje (12) khäge'nindádi oe Bethany bú'aypiye namää.

In fig tay nabaymuupí'in

¹² Wíyá tháwän Bethany-di dipee, hedi Jesus naháshéhpóe. ¹³ Hây kayi' diwe wên fig tay nachândi imú? nakaamuudi. Iwepiye namää imúunídí tigúba na-fig-muu'in, hewänbo iwe napówá ihaydi fig wänbo wí'ishaapí, wa'di na-fig-púuwí ihaydi wínanáhpídí. ¹⁴ Hedi Jesus-di in

tay óetuʔan, “Uvíʔwedá toʔwí wänbo wíyá wíʔi-fig-kʔoʔípí.” Iví khägeʔnin háa natúʔin ditʔoe.

Jesus iʔ méesate hayʔi iwedi in dâyhääwíkuʔcháadeʔin ovâykhehpiye

¹⁵ Jerusalem búʔpiye wíyá dimää, hedi Jesus iʔ méesate hayʔi eepiye namää, hedi in tʔowa dâyhääwíkuʔchʔáadeʔindádí in dâyhääwíkumändeʔindádí iwedi ovâykhehpiye, hedi in dâychäʔegóʔoʔinbí määsa-á hedá in dâykʔoʔweekuʔchʔáadeʔinbí púwédé-á ovâyjánú. ¹⁶ Hedi toʔwí wänbo oe-á nää-á ee méesate íve wíʔovâyphademägipí inbí hääwí wóegé. ¹⁷ Hedi in tʔowa ovâyháʔandi ovâytuʔan, “Jôesi Tádá iví taʔnin diwe ginnân natúhpiʔan:

Naví tewhá-á tʔähkí nangeʔin tʔowa dívíjûusuʔamígíʔ namuu, hewänbo undá bînʔegóʔandi sänmin dívíkaakwʔôenígíʔ napóe.”

¹⁸ In owháʔ pʔóʔdédíʔindá hedá in Hudíyoví khuu dâyháʔoʔindá háa natúʔin ditʔoe, hedi iwedi páadépiye hádídí óeháyíʔin dâytu wämáa, hewänbo óekhunwôedaʔ, iví híʔdí in tʔowa ovâyháaʔodi.

¹⁹ Nakin dihaydi Jesus-á iví khägeʔnindádí ee búʔdí dipee.

Háa in fig tay iwedi diháhpóe waa

²⁰ Hédéndí napóe ihaydi pʔóegé dimändi in fig tay Jesus-di óehéeʔannindá púʔdíbo natʔaadi dâymûʔ.

²¹ Peter háa Jesus natúʔin ûnʔánpówá, hedi óetuʔan, “Háhkandiʔ, in tay untúʔin háʔto híwó napúuwíʔin tʔähkí natʔaa.” ²² Jesus-di ovâytuʔan, “Bíwäyú Jôesi Tádá-á hää tʔähkí iʔamíʔin ûnkodi. ²³ Taʔgendi

wâȳt̄umáa, toʔwí náʔin pʔin ituʔandi, ‘Ótégé, oe m̄aapʔoe iwe ópich̄nú, hedi háa natú waa napúuwí gin iwâȳundedá, ônʔamí-ákun. Hewänbo pín taʔgedi iwäȳyü-íʔin ûnkhâyʔäʔ. ²⁴ Hedân wâȳt̄umáa, úvíj̄usuʔandi iʔ hääwí b̄indaaʔandi taʔgendi b̄inhóeníʔin úvíwâȳundedáhoʔ, hedáho b̄inhóení-áheʔ. ²⁵ Hewänbo häädi úvíj̄usuʔoʔ ihaydi, toʔwíwíʔpiye híwó wíʔich̄apídi, i-á b̄inʔowóejé-í, hedânho unbí Tádá oe makówá naʔándiʔdi unbí tʔaywóʔdi wáʔ wovâyʔowóejé-ídi. ²⁶ Hedi wên tʔowa b̄inʔowóejépidá, Jôesi Tádá oe makówá naʔándiʔdi háʔto unbí tʔaywóʔdi wovâyʔowóejé-í.”

Jesus óetsikaʔyan toʔdan ônkʔûʔ ivi tʔôe iʔamídi

²⁷ Jerusalem búʔ diwáypówá ihaydi iʔ méesate hayʔi ee natsʔú. Iwe najiʔ ihaydi in owhaʔ pʔóʔdédiʔindá in Hudíyoví kuu d̄âyháʔoʔindá hedá wây-á in Hudíyoví tsonnindá ûnpówá. ²⁸ Indi óetsikaʔyan, “Háawinnan uví tsonkhuu úmuu háa biʔo waa biʔamídi? Toʔdan in taʔgen wônkʔûʔ náʔi hääwí n̄aaʔamídi?” ²⁹ Jesus-di ovâȳt̄uʔan, “Näa-á naadá wáʔ un wéhpêe tsika wâȳtsikaʔyamí, hedi dítuʔandá, naadá wâȳt̄uʔâamí toʔwídi in taʔgen d̄inkʔûʔin náʔi hääwí dóʔamídi. ³⁰ Dítuʔan, toʔdan John ônkʔûʔ tʔowa ovâȳpʔóʔpʔoeʔamídi, ti Jôesi Tádádí háa tʔowadi ônkʔûʔ?” ³¹ Hedi wíʔná táye dívítumáa, “Jôesi Tádádí John ônkʔûʔ gin gitúdáhoʔ, Jesus-di d̄ítsikagíʔo, ‘Hedi háadan handi háa John natúʔin wíʔúvíwâȳyupíʔ. ³² Hewänbo wigitúnípi, ‘Towadidaʔ ônkʔûʔ’ gin.” (In tʔowa d̄âykhunwôedaʔdibo haʔwâa dítú, gá tʔâhkí in tʔowa dívíwâȳundedân John-dá Jôesi Tádáví tukheʔbi ûnmuuʔin.) ³³ Hediho indi Jesus óetuʔan,

“Naʼindá wíginhanginnáhpí toʼwídí ònkʼûʼin.” Hedí Jesus-di ovâytuʼan, “Hedáhoʼ, naadi wänbo wáʼ wíwâytuʼámípi toʼwídí in taʼgen dínkʼûʼin dóʼámídí náʼi háäwí dóʼoʼiʼ.”

12

Jesus-di in yäʼdâapíʼin úuva áaphää áyiʼninbíʼgedi ovâytuʼan

¹ Jesus-di in tsonnin náʼi háhkangíʼin óʼgedí ovâytuʼan: “Wí sen iʼúuvaʼáakhähsaa, hedí iʼ nava íphéʼahkhaayan, iʼ kʼuu iwá íphoyää iʼ úuva ípʼomapʼee-ígíʼ, hedí wí tewhá tuwäʼi-á ikʼûʼ iví nava iʼáyiʼnamídí. Hedáháʼ iʼ nava wên senäʼ úuva áaphää áyiʼnin dimuuʼin ovâypíyémägiđi wíyá píʼwí nangepiye namäa. ² Iʼ úuva napʼeʼyin dihayđiho wí tʼòeʼiʼ iʼ nava iwepiye óesan hedânho in senäʼ dâynavapíyéʼannindi iʼ úuva nayämuʼiʼ óemäänídí. ³ Hewänbo indi iʼ tʼòeʼiʼ óeyâʼđi óewháđi, hedí mandáʼdibo óewáybun. ⁴ Hedí iʼ sendá wíyá tʼòeʼi-á óesan. Indi i-á pʼóʼdá óewháđi, hedá jänäkí-á óeʼan. ⁵ Hedá wíyá tʼòeʼi-á óesandi-á óehay. Hedá wây-á wên tʼòeʼiʼindá ovâysan. Wáy wên in ovâywháđi, wây-á wëndá ovâyhánú. ⁶ Hedí iví ayđáʼ ûnjoekandee, iʼ isígíʼiʼ. Náʼiho tʼäʼgediho in dâynavapíyéʼanninbíʼwepiye óesan. Natú, ‘Mađân naví ay-á dînʼaʼgeení.’ ⁷ Hewänbo indá wéʼge dívihéeʼandi ditú, ‘Náʼi-ânkun namuu náʼi háäwí tʼähkí ûnjoepuwagíʼoʼiʼ. Jaho áyháyjí, hedí náʼi háäwí nayämuʼi-á nanbíʼ-á gínmúuni.’ ⁸ Hedího iʼ ay óeyâʼđi óehay, hedí iʼ nava iwedi óepʼégi.”

⁹ Hedí Jesus-di in tʼowa ovâytsikaʼyan, “Hân náʼi nava ivíʼ ûnmuuʼiʼ iʼámí? Gá namäädá in senäʼ

dâynavapiyé?annin ovâyhâanú-í, ihaydá i? nava-á wây-á to?wêndá ovâypiyé máäní. ¹⁰ Bîntunnanpí?an ná?i hí? Jôesi Tádávi ta?nin diwe nata?muu?i?:

I? k'uu in tewhátehpaa?in dâyoegi?andi-á,
nää shánkí natáy?i k'uu tehpaá bé?dí napóe.

¹¹ I? shánkí natsonji?i gin i?an,
hedí na?in âymû?dí díháa?an.”

¹² In Hudíyoví tsonnin dínhanginná Jesus-á ná?i hí? inbí?gedího ihée?annin, hedí dida? óepankáyí?in, hewänbo in t'owa dâykhunwôeda?máadí wí?óepankê?pí, hedí iwedi dimää.

Jesus tax wá?âa i?gedí óetsika?yan

¹³ Tí?úgedí in Hudíyo tsonnindi wên Pharisee t'owa-á hedá Herod-ví k'ema?indá Jesus-ví?piye ovâypunjôn háäwí óetsika?yamídí. Dida? óekáyí?in híwó wí?ihí?máapídí. ¹⁴ Hedí ûnpówádí óetu?an, “Háhkandi?, gínhanginná uví hí?-á ta?gen úmuu?in, u?dá t'áhkí t'owa handa?bá ovây máa, háa t'owa dínwänpichaa waa háabo wí?unmuupí, hedího ta?gendá Jôesi Tádávi khuu i?gedá t'owa ovâyhá?o?. Dítu?an, hânnan nanbí tsonnun gíntû?? Ti híwó namuu in Rome-winbí tsondi Caesar ây-tax-wá?âa-ídí háa joe? Ti gínkhây?ä?âywá?âa-i?in háa joí óetsika?yamídí. Dida? é?”

¹⁵ Hebo Jesus ûnhanginná gin óetsika?máadí inbí ánsaaho ta?ge wí?dâymáapí?in, hedího ovâytu?an, “Háađan dítayinde?? Wí denarius chá? dînmá?naa dómúunídí.” ¹⁶ Ônmaadi ovâytsika?yan, “To?ví ts'ay-an ná?i chá? eedi ûnk'óe, hedá to?ví khâwä-á?” Óetu?an, “Gá Caesar-ví?innân.” ¹⁷ Jesus-di ovâytu?an, “Hedáho?, háäwí Caesar-ví? ûnmuu?i Caesar-bá binmäa, hedí wá? háäwí Jôesi Tádávi?

ûnmuu'i-á Jôesi Tádá-á binmää." Hedi iví hí'dí báyéki ovâyháa'an.

In Sadducees-di Jesus óetsika'yan in dichuu'in diwáywówápúuwí i'gedi

18 Nă'in Sadducee t'owa Jesus-ví'piye di'ää, hääwí óetsika'yamídí. (In Sadducees-á dívíwâyunde' in t'owa dichuu'in há'to wiyá diwówápúuwí.) 19 Indi óetu'an, "Háhkandi', Moses-di nă'in tsontun dînta'nan: Wí sen âypídíbo nachuudi iví kwee wa' ûnwówájidá, i' senbí tí'ûu ûnkây'ä' i' kwee-ádí ikhó'yâ-í'in, hedânho dân'âykw'ôenídí i' pá'dâyví khăwă ônhûuwídí. 20 Hebo ginnân napóe: Tsé ihay tí'ûuwín senä' diji'. I' shánki páadé'i' ikhó'yâ', hebo âypídíbo nachuu. 21 I' eedi'i-á wá' i' kwee-ádí ikhó'yâ', hedi nă'i sen wá' âypídíbo-áho nachuu. Hedi i' powage'i-á hanbá ûnpóe. 22 Hedi handa' t'ähki in tsédi diji'in tí'ûuwín dînpóe, t'ähki wí'inbo i' kwee-ádí dívíkhó'yâ'dí wêe wänbo wí ay wídâysógepi. T'ä'gedá i' kwee-á wá' nachuu. 23 Nă'in tsé ihay tí'ûuwín i' kwee-ádí dikhóhtsaakw'ônwän, hediho dítu'an, owáy t'owa wiyá diwáywówápóe ihaydi, to'wíwí kwee-an ûnmúuní?"

24 Jesus-di ovâytu'an, "Gindidân ípedeekw'ó, wí'ûnhanginnáhpídí Jôesi Tádáví ta'nin háa ûntû'nin, hedá wá' wí'ûnhanginnáhpí Jôesi Tádá-á hânho nakay'in. 25 Owáy in dit'ahánnin t'owa diwáywówápóe ihaydi, senä'dá kwiyä'dá há'to wiyá dívíkhó'yâ-í, gá gindidi in makówáwin t'ôepa'aa'in waaginbá dimúunídân. 26 In t'owa dichuu'in diwáywówápúuwí i'gedi dítsika'máa, hewänbo bîntunnapí'an háa Moses-ví ta'nin diwe

ûnta?muu?in in wää?i phé?yávi nakoje? ni?gedi ita?nan diwe. Ihaydi Jôesi Tádádi ginnân Moses óhéé?an:

Naa-ân omuu Jôesi Tádá,

Abraham-dá Isaac-á Jacob-á inbí Jôesi omuu.

27 Nă?in senă? dichuu wänbo ta?gendi diwówáji?, gá Jôesi Tádá-á in diwówáji?inbí Jôesi dínmuudân, in dichumuu?inbí-á joe. Hedânkun t'ăhkí ípedeekw'ó úvíwâyundedi in dichuu?in há?to diwâyówápúuwí?in."

In shánkí kay?in tsontun

28 Wí sen in Hudíyoví khuu dâyhá?o?in diwedí?i nat'oe dívíhí?máadı, hedí Jesus-di híwó?nin hí? ovâymägi?in ûnhanginná, hedího Jesus-ví?piye namăadı óetsika?yan, "Wé?innan t'ăhkí Jôesi Tádávi tsontun diwedí in shánkí kay?in ûnmuu?" 29 Jesus-di óetu?an, "Nă?innân in shánkí kay?in namuu:

Un Israel t'owa bít'ôeyan,

Nanbí Jôesi i? shánkí natsonji?i namuu?i? i? wêedă? Jôesi na?ândi? namuu,

30 hedí undá únkây?ă? nă?i shánkí natsonji?i? unbí Jôesi únmuu?i-á pín ta?gedi bînsígí-í?in, unbí pí?nă khó?jé-á, unbí hăă iwá, unbí ánsaadá, hedá unbí kay t'ăhkídá.

31 Hedí nă?indá in eedí?in tsontundá namuu:

Háa un wí?bo úvípisígí waagibá

wé?gen t'owa wá? bînsígíhûuwí.

Wây-á tsontun nă?in wíjeví shánkí hay?in namuu?in wínak'óepí."

32 Nă?i Hudíyoví khuu ovâyhá?o?i?di Jesus óetu?an, "Háhkandi?, híwó bihéé?an. In ta?gen namuu untú waa, wêedă? Jôesi na?ân, hedí wíyá

Jôesi-á wína?änpí, i?da? 33 Híwó namuu animâa âyhûuwí?in oe méesate eepiye âyphamää-ídí Jôesi Tádá âymäänídí, hedá wiyá hääwí-á âymääní?in. Hebo shánkí híwó?nin namuu Jôesi âysígí-í?in nanbí pí?nä khó?jé-á, nanbí hangintandá, nanbí kay t'ähkídá, hedá wá? wây-á t'owa-á âysígíhûuwí?in ívípísígí waabá.” 34 Jesus ûnhanginná nã?i sendi híwó?di hí? óemägi?in hedi óetu?an, “U-á híyääda? útáy unkhây múunídí Jôesi Tádáví tsonkhuu mânsíkáyjídí.” Hedi iwedi t'ähkídíbo diwôeda?póe Jesus wiyá hääwí óetsika?yâamídí.

I? to?wí Jôesi Tádádí óesóge?i? t'owa ovây?aywoenídí, to?ví ay-an ûnmuu?

35 Jesus-di i? méesate hay?i ee ovâyhá?odi ovâytu?an, “Heháadan in Hudíyoví khuu dâyhá?o?in ditû?, i? to?wí Jôesi Tádádí óesogekhây máa?i? t'owa ovây?aywoenídí David-ví ây iwedi?i?da? ûnmuu? 36 I? Yä?dâa?i P'oewaaḥḥaḍi David óehá?andi David-bo ginnân natú:

Nanbí Sedó Jôesi Tádádí óetu?an naví tsondi hay?i?,
 ‘Naví ko?díngeđí ósoge,
 hedi uví hânmin dovâyt'aaní hedá uví mange
 wînkáaní.’

37 Nã?i to?wí Jôesi Tádádí óesogekhây máa?i? t'owa ovây?aywoenídí David-dibo iví tsondi hay?i gin óetu?o?. Gin namuudá hádídanho David-ví ây iwedi?i?da?mân ûnmúuní?”

Jesus iví khäge?nin itu?an in Hudíyoví khuu dâyhá?o?in waaginbá wídimúunípí

In báyéki t'owa híhchangidi dívít'ôeyande Jesus-di ovâyhá?odi. 38 Ovâytu?an, “Nã?in t'owa Hudíyoví khuu dâyhá?o?in dimuu?inbí?wedi

bí'áyîngi'an. To whaadi'in dito'ondi diji' dâykeeyamídi to'wên dimuu'in, hedá ovâyhí'an t'owadi a'gindi ovâysengitu'âamí'in i' bú' pinge i'ge diji, ³⁹ hedá wá' in Hudíyoví méesate eeje hedá nashánki'eediná' dihaydá in tsonninbí soge eedi dívíkw'ôení'in dida'. ⁴⁰ Kwiyä' inbí senä' dínchuu'inbí tewhá ovâykweede', hedáhá' thaa t'ähki dívíjûusu'ođi híwó'nin dimuu waagi dívípida'o'. Gin díví'ođi Jôesi Tádádí shánki ovâyguhchänukhâymaa."

Wí kwee iví sen ûnchuu'i-á iví chä' t'ähki Jôesi Tádáví'piye imägi

⁴¹ Jesus i' méesate hay'i íve i' chä' phébay nú' isógedi in t'owa inbí chä' dâykuudeđi ovây múnde'. Báyéki in kodit'owa dimuu'indá báyéki dâychä'kuude'. ⁴² Hedí wí kwee iví sen ûnchuu'i sehkanäwó nawówáji'i-á napówáđi wíje chä' p'í'in itógi, híyääda' i' chä' namuu. ⁴³ Hedí Jesus iví khäge'nin iwé'ge'andi ovâytu'an, "Ta'gendi wâytu'âamí, ná'i kwee iví sen ûnchuu'i sehkanäwó nawówáji wänbo i' chä' phébay iwe shánki itógi t'ähki in wé'gen dâykuu'inbí'wedi. ⁴⁴ In wé'gendáho i' chä' dínphade iwedi dívímägi, hewänbo ná'i kwee-á báyéki ûnkw'óhpí wänbo háyú imáa'i t'ähki itógi – iví wówátsi i'ámígí' t'ähki imägi."

13

Jesus iví khäge'nin itu'an i' méesate hay'i-á t'owa dâynayukhâymaa

¹ Jesus i' méesate hay'i iwedi napeemän dihaydi, wêe iví khäge'nin diwedi'i'đi óetu'an, "Hähkandi',

námú'dí ná'i sa'wó'di tewhá năwe nakw'ó'di?, hedá i' sa'wó'di k'uudi napa'andi-á." ² Jesus-di óetu'an, "Nă'i tewhá he'endi năă năamúndepí'an. Hewănbo t'ăhkí hă'i-á t'owa dăynayukhâymaa, hedí wêe wănbo wí k'uu hă'i tehpaawéwédi wíinate'deegi'opí."

Jesus-di ovâytu'an báyékí t'ôephade na'ă'in

³ Jesus i' okú "Olive Okú" gin dăytu'o' eedi napeedi wí'bo isóge, hedí p'ohuuge onă p'ănăbo i' méesate hay'i imúnde'. Hedí Peter-á, James-á, John-dá, Andrew-á di'ăădi óetsika'yan, ⁴ "Ti dítu'ăamí, hănhay-an ná'i hăăwí i'gedí dítu'andi napuwagi'o? Hăă-an nakeepúuwí hedânho gínhanginnáanídí hăădi nats'anpúuwí'in?"

⁵ Jesus-di ovâytu'an, "Bí'áyîngi'an to'wídí wănbo piháa wíwovâywăyu'ămípídí. ⁶ Báyékí t'owa naví khăwă i'gedí dikă'ăagi'o, hedí wí'inbo ditúuní innânho dimuu i' to'wí Jôesi Tădădí óesóge'i' t'owa ovây'aywoenídí. Gindídi báyékí t'owa inbí hójo ovâywăyukankhâymaa. ⁷ Hewănbo t'owa tsowa dithaa'in hăa kayi' dithaa'in dívihănbo' i'gedí ít'oedá, wíwovây'ăyîngimăănípí. Nakhây'ă' ná'i hăăwí napúuwí'in, hewănbo owáy napóe ihaydá i' t'ă'ge'i' thaa wa'di wína'ăhpí. ⁸ T'owa wêe nangewin dívihănkhâymăa wăy-á t'owa wíyá wêe nangewindádí, hedá nangewin tsonnindá wá' dívihănkhâymăa. Wăyjé t'ăhkí nanan'a'yăpuwagi'o, hedá báyékí dihaapuawagi'o. Hewănbo ná'i hăăwi-á wí kwee páadé na'ejehay waagi'ba namuu, wa'di shánkí napuwagi'o.

⁹ Undá wí'bo bí'áyîngi'an. Wovâypankhonkhâymăaadá tunjó whăagépiyá wovâyhúuwí, hedí i' Hudíyoví

méesate eeje wovâywhädikhâymaa. Naa omuudi in nangewin p'ó'dédí'inbí'piye hedá wé'gen tson-ninbí'piyá wovâyhúuwí, naví'gedi bînt'ôe'amídí. ¹⁰ Hewänbo wa'di i' t'ä'ge'i thaa napówápídíbo', Jôesi Tádáví híwó'di tun t'ähkí nange'in t'owa ovây't'ôe'amí'in nakhây'ä'. ¹¹ Owáy wovâypanhógidi tunjó wháagé wovâykándí, wa' ípówápídíbo wíwovây'áyîngimäänípi háa iwe ítúuní'in, hewänbo ihaydi i' hí' Jôesi Tádádí wovâte eeje wovâywhädikhâymaa. Naa omuudi in nangewin p'ó'dédí'inbí'piye hedá wé'aymägi'i-áho ítúuní. Undá wí'bo wí'úvípíhí'khâymaapi, i' Yä'dâa'i P'oewaahâadân wovâykhäge'khâymaa bînhée'amídí. ¹² T'owa inbí tí'úuwín páadé'in inbí hânminbí mangepiye ovâykáani ovâyhâanú-ídí, hedí in tádá'indá hanbá inbí ây dâykhâymaa, hedá in ây-á inbí tádá'in jíyá'inbí'piye dívíhânsaadi tson diwe ovâykwokhâymaa ovâyhâanú-ídí. ¹³ Báyéki t'owadi wovây't'aykhâdédí'inbí'piye hedá wé'ymaa naví'in íwânpimuudi, hewänbo in to'wên dívít'ôephadeyää'annin dichuu píhay, indá ovây'aywoeni."

Jesus-di i' Nahá'dänkant'ôe'iví'gedi ovâytu'an

¹⁴ "Jôesi Tádáví ta'nin diwe Daniel ita'nan i' Nahá'dänkant'ôe'iví'gedi, i' Jôesi Tádádí wänbo óet'ay'i'. (Bîntunnanpí'an, hedí únkhây'ä' íka'póewí'in.) Owáy ee únkhây'ähpí'we nawindi bînmú'di, ihaydáho un Judea nange íkwó'nin únkhây'ä' oe okú i'piye íjáani'in. ¹⁵ Hedí wí to'wí iví wha'k'ay iwe naji'i' iwedi nawândi wí'únkhây'ähpí ihayjêe'amí'in i' tewhá ee nats'úunídí wí hääwí wänbo ikáyjídí. ¹⁶ Hedí to'wí

nava iwe naji'i-á wí'ibuunípi ivi k'éwé'in to wänbo ikáyjídí. ¹⁷ Owáy i' thaa napówá ihaydá, sehkanä in kwiýä' disâamuu'in hedá in dâý'âytsää'o'indá, gá ingí'-á nakâypúuwídân dijáanídí. ¹⁸ Úvjûusu'amí nã'i hääwí te'núdí wínapúuwípi, ¹⁹ gá báyéki t'ôephade na'ädân. Jôesi Tádá nã'i nan oepáa ikhíjé waabo t'owa dâyt'ôephadende', hewänbo owáy i' thaa napówá ihaydá shánki báyéki dâyt'ôephadekhâymaa, hedi há'to wíyá ha'wâa dâyt'ôepahadé-í. ²⁰ Hewänbo in to'wên Nanbí Sedó Jôesi Tádádí ovâyde'mannin dimuudiho', in t'owa báyéki thaa wí'ovâyt'ôephadepâkhâymaapi, gá imägidá to'wí wänbo há'to nawówáyêenídân.

²¹ “Hedi ihaydá t'owa ditúdáho', ‘Binmú'dí, nãawân naji' i' to'wí Jôesi Tádádí óesóge'i' t'owa ovây'aywoenídí,’ hedi háa wáy-á ditúdá, ‘Oe-ân naji',’ háa ditú waa wí'úwíwäyü-ípi, ²² gá hójo'in t'owa dikä'äagi'odân hedi wên ditúuní innânho dimuu i' to'wí Jôesi Tádádí óesóge'i' t'owa ovây'aywoenídí, hedá wëndá ditúuní Jôesi Tádávi tukhe'mindá dimuu. Nã'in hójo'indá wên pínnán taa-á dâýkeeyamí in t'owa ovâyháa'amídí, hedi inbí hójodibo in Jôesi Tádádí ovâyde'mannin in ta'gen namuu'in diwedi ovâyhänge'amí, ho nakodidi. ²³ Undá bí'âyíngi'an. Wâytumáa hääwí t'ähki napúuwí i'gedi wa' napóepídíbo'.”

I' to'wí t'ähki t'owagi' na'aypuyä'i nawáy'ä'

²⁴ “Hedi i' thaa naná' dihaydi hä'in t'ôephade nahán dihaydi, i' than nakhunpuwagi'o, i' p'óethay wänbo wínakeepúuwípi. ²⁵ In agóyó-á makówáda dijaymú-í, hedá t'ähki oe makówá nasaa'i-á na'a'yäpúuwí. ²⁶ Hedi ihaydi in t'owadi

naa t'ähkí t'owagi' o'aypuyä'i' omuu'i' okhúwá jâa o'ädi dímúuní, báyéki pínán kay wóégé hedá sa'wó'di kohthay wóégá o'ää-í. ²⁷ Hedi in makówáwin t'ôepa'aa'in dovâypunjôení in dovâyde'mannin ovâywé'ge'amídí p'inpiyedá tsânpiyedá aakonpiyedá thanpiyedá, wéngé t'ähkí náa oepáa k'aydi dikw'ó'nin deejedá ovâywé'ge'amí."

Jesus-di wên fig tay i'gedi ihé'an hääwi ovâyhá'amídí

²⁸ "Wên fig tay binmú'dí hääwi iháhpúuwídí. I' taykhóe'ây na'ohphuupoe'odi nats'antsáwäpuwamän dihaydi, únhanginná nata'ánpowa'ä'inpi'an. ²⁹ Hedi gindidibá owáy ná'i hääwi i'gedi wâyt'ôe'an bînmû' ihaydá únhanginnáaní púnú' naná'nin naa owáy'ää-ídi, phódi nú' owin waagi namúuní. ³⁰ Ta'gendi wâytumáa, t'ähkí in náäwin t'owa há'to diháani wa'di ná'i hääwi t'ähkí páadé nats'anpoe'opídíbo'. ³¹ Makówá-á hedá oepáa k'aydá t'ähkí nakhangí'o, hewänbo naví tundá há'to dînháani."

Häädi Jesus nawáy'ä'in to'wí wänbo wí'únhanginnáhpí

³² "Hewänbo häädi ná'i hääwi napuwagi'o'in to'wí wänbo ta'gendi wí'únhanginnáhpí. In makówáwin t'ôepa'aa'in wänbo wí'dínhanginnáhpí, hedá naa Jôesi Tádávi ay omuu'i wänbo-á wí'dínhanginnáhpí. Jôesi Tádáda'mân únhanginná. ³³ Hediho bíkhây'andá bí'áyîngi'an, häädi ná'i hääwi napuwagi'o'in wí'únhanginnáhpídí. ³⁴ Gin waagibá napúuwí: Wí sen iví tewhá ijoe'andi

wáy kayi'piye namäädi iví t'ôe'in ovâyk'û' iví hääwí òn'áyîngi'amídí hedá háa inbí t'ôe dâý'amí'indá ovâyjôn, hedi i' phódi áyí'di' óetu'an nakhâymúunídí. In t'ôe'in wídínhanginnáhpí häädi ná'i sen nawáy'ä'in. ³⁵ Ná'i sen waagi'ba naa omuu, hediho íkhâymúuní, wí'únhanginnáhpí häädi owáy'ä'in — hádéewáy kindi, háa khun pinudi, háa hédénpiye, háa nathanpee'ä' ihaydi. ³⁶ Úví'áyîngi'anpídá wáy tsíkhagipí opówádí íjók'kw'òndibo wâyshaa-í. ³⁷ Háa un wâytu'an waa, t'ähkí t'owa-ân hanbá dovâytumáa: Íkhâymúuní'in únkhây'ä'."

14

Wên hí' dâyk'û' Jesus óekáyídí

¹ Wa' wíje thaa ûntáy in Hudíyoví shánkí'eedi Passover gin dâytú'o'i dínpóewídí, ihaydi i' pává oewáaseepí' dâyk'o'. In owha' p'ó'dédí'indá hedá in Hudíyoví khuu dâyhá'o'indá dâytuwämáa hádídí kaadibo Jesus óekáyí'in óeháyídí. ² Ditú, "Nää-á wa'di ná'in shánkí'eedi napoe'odi wí'íví'amipí. Ha'wâa íví'andá, wáy ná'in t'owadi na'in díyâ-í."

Oe Bethany bú'ay Jesus sa'wó nasundi ka'p'oe òn'ewe

³ Ihayhäädibá Jesus oe Bethany bú'ay naji', hedi wí sen Simon gin nakháwä'iví' ihúhuo', ná'i sendá naphéetaymuuwän. Jesus nahúu'än dihaydi wí kwee wên p'onbay'ay imáadí nats'ú, indá k'uu ts'ä'i'di ûnpa'an hedi wí ka'p'oe "nard" gin dâytú'o'i' ûnku'un. Ná'i ka'p'oe-á sa'wó'gí nasun hedá hânho-á nachä'muu. Hedi i' kwee in

p'onbay'ay k'áy iháve, hedi ná'i ka'p'oe-á Jesus-ví p'ó'dé ôn'ewe. ⁴ Wên t'owa iwe dikw'ó'nin dâymû'di dit'ayji', hedi wí'ná táye dívítumáa, "Háadan ná'i ka'p'oe-á ipedee'an? ⁵ Powin tågintä (300) thaa t'ôe díví'andi wá'âadi nakuhchadee-íwän, háa mađi shánkí wänbo', hedi i' chá' in sehkanäwó diwówáji'in ovâymaßnîwän." Hedi i' kwee-á hânho óetunsúu'an. ⁶ Jesus-di ovâytu'an, "I' kwee ánpí bin'an. Háadan bînt'aymáa? Híwóho sa'wó'gí naa dí'an. ⁷ Häädi wänbo in sehkanäwó diwówáji'in t'owa undáđí únkwó'ní, hediho häädi wänbo näwe hääwí híwó bîn'amí'in ída'dá, únkodi bîn'amídí. Hewänbo naa-á näwe hânhay wänbo t'ähkí undáđí wí'ochangí'opí. ⁸ Ná'i kwee háyú ûnkodi ihay i'an. Wa'di in pení ovâykhä'kw'óđipíđibo' inbî'di dâyk'a'p'oe'ewende', hedi hanbá i'di naa dí'an wa'di ochuupidíbo'. ⁹ Ta'gendi wâytumáa, wáhää wänbo ná'in Jôesi Tádáví híwó'di tun ônphadende' eeje náä oepáa k'aydi t'ähkí, háa ná'i kwee i'annin ovây't'ôe'amí, iví'gedi díví'ánshaa'âamídí."

Judas nahije Jesus óeku'p'âynídí

¹⁰ Hedi Judas Iscariot, wí in tä'di wíje khäge'nin diwedi'i namuu'i', in owha' p'ó'déđí'inbî'wepiye namää Jesus óeku'p'âynídí. ¹¹ Hedi ná'in owha' dit'oe ihaydi t'ähkí dihihchanpóe, hedi inbí tun Judas óemági chá' óewá'âa-ídí. Hediho iwedi Judas ituwämáa háđíđí Jesus inbí mange óekáani'in, häädi ûnkodi ihaydi.

Jesus-áđí iví khäge'nindáđí dimän i' Passover shánkí'eedi koegi' dâyk'o'íđí

12 In Hudíyo dínshánkí'eedipoe'o, i' oewáaseepî' pává dâyk'o'í? I' páadé'i shánkí'eedi thaa in k'úwá'ây dâyhánúnde', Passover koegî' gin dâytu'o'í dâyk'o'ídí. Hedi Jesus-ví khäge'nindi óetsika'yan, "Wähhä-an na'in gimú-í'in unda' hääwí âykhây'amídí i' Passover koegî' âyk'o'ídí?" 13 Hedi wíjedi in khäge'nin ovãnsan dân'amídí. Ovãntu'an, "Oe Jerusalem bú'piye bápûn, hedi wí sen wên p'onbay ihondi'di wovãnjay-í. I-ádíba damú-í. 14 Hedi wáy i-á nats'únda i' sen iví tewhá ûnmuu'i' dântu'âamí, 'Nanbí háhkandi'di dítu'an wítsika'yâamídí, Wé'i íve-an naagî' dínmuu, eewân naví khäge'nindádí ná'i Passover koegî' âyk'o'í?" 15 Hedi i' sendi wí wha'k'ay íve hay'i wovãnkeeyamí, hää t'ähkí gíntáy'i nakw'õndi. Ee-áho i' koegî' dânkhây'amí." 16 Hediho in khäge'nin damäädi i' bú' iwe dats'ú, hedi hääwí t'ähkí háa Jesus natú waagibá dânshaa, hediho i' Passover koegî' dânkhây'an.

17 Nakin dihaydi Jesus-á iví khäge'nindádí i' tewhá eepiye dimää. 18 Dihúukw'õn dihaydi Jesus-di ovâytu'an, "Ta'gendi wâytumáa, wêe un naa-ádi úvihujo'in diwedi'i'di naa díkuhpekhâyamá." 19 In khäge'nin diháachanpóe, hedi wí'inbo óetu'an, "Tí naa-ân gin dáy'amí? Naa-á há'to'?" 20 Jesus-di ovâytu'an, "Wêe un tä'di wíje iwedi naa-ádi iví pává ná'i sää iwe ip'ohtêní'i', i'dân díkuhpekhâyamá. 21 Naa t'ähkí t'owagî' o'aypuyä'i' ochuwagí'o, Jôesi Tádávi ta'nin diwe nata'muu waagi. Hewãnbo ná'i to'wí díkuhpekhâyamá'i-á t'õephade ûnpúuwí. Shánkí híwó i' sen ûnpúuwíwãn na'aypuyäpidí."

Jesus-ví t'ä'ge'in kindi'in húukan

²² Dívíhúujo' ihaydi Jesus wí pává ikê'di Jôesi Tádá óekú'daa'an, hedáhá' ihávedá iví khäge'nin ovâymägi, hedi ovâytu'an, "Binhó'gí, nă'i-á naví tú' dînmuu." ²³ Hedáhá' wên k'édé ikê'di wiyá Jôesi Tádá óekú'daa'andi ovâymägi, hedi t'ähkídíbo wí dâysuwä. ²⁴ Hedi ovâytu'an, "Nă'i-á naví ûnp'oe dînmuu. Naví ûnp'oe-á t'ähkí t'owagî' doncha'gí'o, hedi owáy gin naa dáy'andiho Jôesi Tádáví tun imägi'i ho ûnpúuwí. ²⁵ Ta'gendi wâytmáa, há'to wiyá dóméenasuwä-í owáy Jôesi Tádádí naa dítsondisóge píhay, hedi ihaydá wiyá pi'wí méena waagibá dósuwäkhâymaa." ²⁶ Hedi dâyjûusukha'wandi i' tewhá iwedi dipee, hedi oe Olive Okú gin dâytu'o' iwepiye dimää.

Jesus-di Peter óetu'an, "U-á powin untúuni naa wíđítaapi'in"

²⁷ Dimändi Jesus-di ovâytu'an, "Jôesi Tádáví ta'nin diwe ûnta'muu háa i' natú'in, ginnân:

'Naadi i' k'úwá áyí'di' dóháyjí,

hedi in k'úwá dívíwadegí'o.

Ha'wâabá un únpuwagí'o. Naa díkhe'khâymaaadáhá' undá t'ähkídí díjoe'andi úvíwadekhâymaa. ²⁸ Hedi owáy owáywówápóe ihaydá Galilee nangepiye unbí páadé omän."

²⁹ Peter-di óetu'an, "Tobá t'ähkídí wóejoe'an wänbo', naadá há'to'."

³⁰ Hewänbo Jesus-di óetu'an, "Nă'in ta'gendi wítu'âamí: Năäví ta'nin diwe ûnta'muu háa i' natú'in, ginnân:

'Naadi i' k'úwá áyí'di' dóháyjí,

hedi in k'úwá dívíwadegí'o.

Haʷwâabá un únpuwagíʷo. Naa díkheʷkhây máadáháʷ undá t'âhkídí nǎʷi khunboʷ, wí dee sen waʷdí wáygín ikinpídíboʷ ʷ-á powin untúuní naa wídítaapíʷin.” ³¹ Hewänbo Peter-di shánkí kayʷindi óetuʷan, “Tobá ʷ-ádí naa díhay wänboʷ, naa háʷto hǎnhay wänbo otúuní wíwítaapí gin.” Hedí t'âhkí in wéʷgen khägeʷnin hanbá ditú.

Jesus oe Gethsemane ijûusuʷan

³² Nǎʷi tay jáa iwe dipówá, Gethsemane gin dâytuʷoʷ, hedí Jesus iví khägeʷnin itʷan, “Nǎwe bíkw'oʷ. Naaáadáháʷ undá t'âhkídí oʷäämú-í dáyjûusuʷamídí.” ³³ Hewänbo Peter-á James-á hedá John-dá i-ádí ovâyhoʷ. Ihaydi khunwôedaʷdí óemáa hedá iví píʷnǎ ûnkháapóe. ³⁴ Hedí ovâytuʷan, “Naví píʷnǎ khóʷjé hânho otaachanpoeʷodi hääwí ochuu-í waa ochaa. Nǎwebo úvítsíkhakw'ôení hedá áyîngidí bíkwoʷbe.” ³⁵ Wíyá hây namäädi iwe nange iseewhaadik'ûʷ, hedí ijûusuʷan nǎʷin nats'anpuwagíʷoʷin wíʷûnpúuwípí, nakodidáhoʷ. ³⁶ Ginnân ijûusuʷan: “Naví Tádá, ʷ-á hää t'âhkí úkodi biʷamídí. In t'ôephade donkhây máaʷin naa odaʷ dînjâaʷamíʷin. Hewänbo tobá napúuwí háa ʷ-á undaʷ waa, háa naa odaʷ waagá joe.”

³⁷ Hedí in poje khägeʷnin dikw'ôn diwepiye nawáymäädi dijókhaʷwäkw'ôndi ovâymuʷ, hedí ovâyjóhsandi Peter óetuʷan, “Simon, háadan unjókhaʷ? Ti wí hây tǎhkí wänbo wíʷúkodipíʷan áyîngidí unchanídí? ³⁸ Áyîngidí bíkwoʷbe hedá bíjûusuʷan, hedânho wovây tayindeʷ ihaydi híwóhpí wíʷúvíʷamípí. Pín taʷgedí híwó úvíʷamíʷin ídaʷ, hewänbo unbí túʷdá wíʷíkaypí.”

39 Hedáhá? nawáymäädi háa hãnhay ijûusu'an waagibá wiyá ijûusu'an. 40 Hedi iví khãge'ninbí?wepiye nawáy'äädi wiyá ovâyjôhshaa, hãho dikayhãdí, hedi wídínhanginnáhpí háa óetu'amí'in.

41 Hedi powingí? ijûusu'andi nawáy'äädi ovâytu'an, "Ti wa'di íjó'kw'ó hedá úvíkaykhanwówá'o"? Hãhayda'dibo" Ihaydiho naná. Nää-á to'wídi in t'aywóhkanninbí mange díkãaní naa, t'ãhkí t'owagi? o'aypuyä'i? omuu'i?. 42 Bíwínú, gimú-ího?. Binmú'dí, i' díku?p'égi'i ho napówá."

Jesus óepankê?

43 Wa'di ihí'máa ihaydi Judas napówá, i-á wêe in tã'di wíje khãge'nin diwedi'i'í'ba namuu. Báyéki wáy-á t'owa i-ádi diji?. In owha? p'ó'dédi'indá hedá in Hudíyoví kuuu dáyhá'o'indá hedá in Hudíyoví tsonnindá ná'in t'owa ovâysan tsijó phá?-á phé-á wóegé. 44 Dipówápídíbo Judas, i' Jesus óeku?p'égi'i'di ho ovâytu'an in t'owa, "T' sen dóp'ohtsããkhãymáa'i-áho i' namuu. Bînpankáyji hedi áyîngidi bînhûuwí."

45 Hedi Judas wesebo Jesus-ví?piye namäädi óetu'an, "Hãhkandi?," hedi óep'ohtsãã, 46 hedi in t'owadi Jesus óeyã'di óepanho?. 47 Wí Jesus-ví khãge'di? iwe nú? nawindi iví tsijó phá? iwahkê'di i' owha? p'ó'dédi'ví t'ôe'i? p'ó'dé óewhãdi, hedi iví oje he'yinbo ônt'ó'ts'á?. 48 Hedi Jesus-di in t'owa ovâytu'an, "Háadan tsijó phá?-ádi phé-ádi íkhehpówá dípankáyjídí wí jãnakíkandi? omuu waabá? 49 Thamuwaagi i' méesate hay'i ee naa undádí oji? wáyhá'odi, hedi wídípankê'pí.

Hewänbo nää-á gin úví'o', háa Jôesi Tádávi ta'nin diwe ûntû' waa napúuwídí." ⁵⁰ Hedí t'ähkí iví khäge'nindi óejoe'andi dijân.

⁵¹⁻⁵² Wí e'nú wá' wên aa ts'ä'inda' na'aamuudi Jesus ûnwójeji', hedí in t'owadi óeyâ', hewänbo najândi in aada' dínjoepóe.

In Hudíyo tunjowa'di Jesus iví'gedi óetsika'máa

⁵³ Jesus i' owha' shánkí p'ó'dédí'ví'piye óeho'. Eebá in wé'gen p'ó'dédí'in owha'-á, in tsonninda, in Hudíyoví khuu dâyhá'o'indá dívíwé'ge'an. ⁵⁴ Jesus óehon dihaydi Peter-á tí'úugá kayi'didibo-á nawóemän, hedí i' p'ó'dédí' owha'ví tewhá tehpaá búge nats'ú, hedí in sundado áyí'nindadí isóge isúwá'amídí ee naphaa iwe. ⁵⁵ Oe íve in owha'-ádí hedá in tunjowa' dimuu'indadí dâytuwämáa wí to'wí híwóhpí Jesus-ví'gedi ihée'amídí, hedânho Jesus óeháyjídí, hewänbo wí dâysaapí. ⁵⁶ Báyéki t'owa iví'gedi dívíhójo'an, hewänbo handá' wíditúhpí.

⁵⁷⁻⁵⁸ Ihaydi wên hójo'in dívíwínúdí ginnân ditú: "Git'oe natúdí, 'Nä'i méesate hay'i t'owa dâytege'i dónayukhây máa, hedí poje thaa iwe wíyá méesate t'owa dâyk'û'pí' naa dótegegi'o.' " ⁵⁹ Hewänbo nä'in t'owa wänbo wí'inbo handá' wíditú'pí.

⁶⁰ Hedáhá' i' owha' p'ó'dédí' in t'owa t'ähkívi páadépiye iwínúdí Jesus óetsika'yan, "Ti háabo wí'untúuní'pí'an ná'i háäwí indi wónchänunde' i'gedi?" ⁶¹ Hebo Jesus-á tunginpi nawindi háabo wí'óetu'anpi. Wíyá i' owha' p'ó'dédí'di óetsika'yan, "Ti ɔ-ân unmuu i' to'wí Jôesi Tádádí óesóge'i' t'owa ovây'aywoenídí? Ti ɔ-ân i' áy'a'ginmä'ívi ay unmuu?" ⁶² Jesus natú, "Naa-ânkun omuu, hedí

un t'ähkídí dípuwäkhâymaa naa, t'ähkí t'owagî' o'aypuyä'i' o'ändí i' to'wí t'ähkí kay imáa'ívi ko'díngédí. Hedá makówádí okhúwá jáadi o'ädi dípuwäkhâymaa."

⁶³ Ha'wâagi Jesus natúdí i' owha' p'ó'dédí' ívi k'éwé'in to isíve, in t'owadi óemúunídí nat'ay'in, hedi natú, "Wây-á to'wên wígíntáypí iví'gedí dívíhée'amídí. ⁶⁴ Háa natú'in ít'oepí'an. Natú i-á Nanbí Sedó Jôesi Tádá waagi'ba namuu. Hânnan ída'ây'amí'in?" T'ähkídíbo ditú, "Gá óeháyí-ân, híwóhpíâyshaadi."

⁶⁵ Hedi wêndi Jesus óe'ohphay, hedi óetsíwhi'andi óemahpúudí óetu'an, "Dítu'an to'dan wóemahpúu'in." Hedi in méesatewin sundadodi óeyâ'di háyânbo óemapháve.

Peter-di ovâytu'an Jesus wí'óetaapí'in

⁶⁶⁻⁶⁷ Peter oe áagé i' tewhá tehpaá búgebo wa'di nají, hedi wí a'yú i' owha' p'ó'dédí'ví t'ôe'i namuu'i Peter-ví'we napówádí óemú' isúwá'odi, hedi óedamúndedi óetu'an, "U' wá' Jesus Nazareth-wi-ádi unjiwân." ⁶⁸ Hewânbo Peter natú, "Joe, naa-á joe. Naa wí'oka'póya'pí háäwí i'gedí bihí'máa'in." Hedi iwedi napeedi in tehpaá phódi nú'piye namää. ⁶⁹ I' a'yúdí wíyá óemú', hedi in iwe diwinnin ovâytu'an, "Ná'i sen in Jesus-ví'in diwedi'i'ba namuu." ⁷⁰ Hebo Peter wíyá natú, "Naa-á joe." Hây napóe ihaydi in diwin diwedi wí to'wídí Peter óetu'an, "Ta'gendi u-á Galilee-wibá unmuudíbo Jesus-ádíba unjiwân." ⁷¹ Peter natú, "Jôesi Tádádí dítuhcháänú-í ta'ge dáyhí'máapídí. Há'i sen iví'gedí úvíhí'máa'i-á wídótaapí." ⁷² Ihaydibá wesebo wí dee sen

ikin. Hedi Peter ûn'ânpówá háa Jesus-di hânwaa óetu'annin: “Wa' i' dee sen wáygín ikinpídíbo', u-á powin untúuní naa wídítaapí'in.” Hedi Peter hânho isíhtäã.

15

Jesus-á Pilate-ví'piye óetsondiwekán

¹ Wa'déedí nanân dihaydi in owha' p'ó'déedí'indá, in tsonnindá, in Hudíyoví kuu dâyhá'o'indá hedá t'âhki in tunjowa' dimuu'indá dívíwé'ge'an háa díví'amí i'gedi dívíhée'amídí. Hedi Jesus óewhi'andi iwedi óeho'di Pilate-ví mange óekán. ² Pilate-di Jesus óetsika'yan, “Ti u-á in Hudíyoví tsondi hay'i unmuu?” Jesus-di óetu'an, “Háa u'bo untú waa.” ³ Hedi in owha' p'ó'déedí'indi báyéki híwóhpi' Jesus ónchänunde'. ⁴ Hedáhá' Pilate-di wíyá óetsika'yan, “Ti háabo wí'untungí'opí'an? Ti ná'i báyéki híwóhpi' u' wónchänundedi wí'unt'oe'pí'an?” ⁵ Hebo Jesus-á wa'di háabo wínatúhpi, hedi Pilate óeháa'an.

Jesus óeháyjí, hewänbo Barabbas-á óema'p'ädi

⁶ Paayo waagi ná'i Passover shánki'eedi dinnân dihaydi, wí wêe pan Pilate-di óema'p'ä'dinde', to'wí in t'owa dida'i'. ⁷ Wí sen Barabbas gin nakháwä'i-ádí wây-á senä'dádí dipankw'ó, indá i' bú' iwe'in t'owa ovây't'e'ya'nandi in p'ó'déedí'inbí'piye dívíhânsaa, hedi ihaydi dâyt'owat'ahanú. ⁸ In t'owa Pilate-ví nú'piye dívíhâdi óedaa'amídí ovây'amídí paayo waa i'o waa. ⁹ Pilate-di ovâytsika'yan, “Ti ná'i Jesus wâyma'p'ä'di-í'in ída', un Hudíyoví tsondi hay'i únmuu'í'?” ¹⁰ Ha'wâa Pilate natú gá ûnhanginnândân in

owha' p'ó'dédí'indi Jesus óethúumáadibo ivi'we óemangekännin. ¹¹ Hewänbo in owha' p'ó'dédí'indi in t'owa báyéki ovâyhée'an Pilate óedaa'amídi Barabbas-ân óema'p'ädi-ídi, Jesus-á joe. ¹² Hediho Pilate-di wiyá in t'owa ovâytsika'yan, "Hedi hânnan dó'amí ná'i?, i' bínkháyä'de'i Hudíyoví tsondi hay'i gin?" ¹³ In t'owa dívítuwínú, "Wên phé'win deedi ná't'óhtägek'u'!" ¹⁴ Pilate-di ovâytsika'yan, "Háadan gin dó'amí? Háawin t'aywó'ninnan i'an?" Indá shánká dívítuwínú, "Phé'win deedi ná't'óhtägek'u'!" ¹⁵ Pilate nada' in t'owa ovâyhíhchannamí'in, hediho Barabbas óema'p'ädi. Ihaydá natsónpóe Jesus óewhääni'in, hedi in sundadóvi mange óejoe'an phé'win deedi óet'óhtägek'úuwídi.

In sundadódi Jesus óejänäki'an

¹⁶ Páadé Jesus ee Pilate-vi tunjó tewhá tehpaá búge óets'úde, hedi in wé'gen sundadó t'ähki ovâywé'getu'an. ¹⁷ Hedi wên p'í tsáawä'in k'éwé'in to óetógi, tsondi hay'ivi aa waagi'ba namuu'in, hedá wên wäakhän dây'ophidé'annindá óep'óhtógi. ¹⁸ Hedi óejänäkísengitu'andi óetu'an, "Hân un'än, Hudíyoví tsondi hay'i unmuu'i'." ¹⁹ Hedi háyanbo p'ó'dé óewhä' wên phédi, hedá óe'ohphayde', hedá dívídege'dikw'óe'ódi óe'a'gin waa-á díví'an. ²⁰ Óesúugímáadi dívíbowa ihaydi, in p'í tsáawä'in to óep'ädidi ivindá óewáytógi. Ihaydáhá' iwedi óeho' phé'win deedi óet'óhtägek'úuwídi.

Jesus phé'win deedi óet'óhtägek'ú'

21 Ihaydibá wí sen Simon gin nakháwǎʔiʔ oe nava iwedi iʔ búʔ eepiye naʔǎʔ. I-á Cyrene búʔwi namuu, hedi Alexander-ádí Rufus-ádí iví áy ûnmuu. In sundadodi náʔi sen óekaygiʔan Jesus-ví phéʔwin ônhûuwídí, 22 hedi Jesus in okú Golgotha gin dâytʔoʔ iwe óehoʔ. (Nǎʔin tun Golgotha-á “p'óhkhúbay” ginnân namuu.) 23 Hedi wí méena-ádí náʔi woe myrrh gin dâytʔoʔi-ádí dawóemuuʔiʔ óemági, hewânbo wíʔisuwäpí. 24-25 Hédéndí whänu iwe naná phéʔwin deedi óet'óhtägek'ûʔ ihaydi. In sundado-á dívíʔáywan iví aa dívíweejé-ídí. 26 Hedi wên phépháʔay phéʔwin kw'áye dâyt'íʔk'ûʔ eedi hääwí dâytaʔnan in t'owa dínhanginnáanídí hääwí j'gedi óetuhchänundeʔin. “In Hudíyoví tsondi hayʔiʔ” gin dâytaʔnan. 27 Hedi wên wíje sänmin wáʔ i-ádí ovânt'óhtägek'ûʔ, iʔ wêe koʔdíngejí, iʔ wêe-á yǎʔmängédá. 28 Hediho gin napóe háa Jôesi Táđávi taʔnin diwe ûntaʔmuu waa:

“I-á wáʔ wí jänákíkandi-ân namuu” gin t'owa ditúuní.

29 Hedi in t'owa diphadeʔnin dívíp'ônwáđáʔoʔ óeháachannamídí, hedá t'ämägá óetumáa. Ditú, “U-ân náʔi méesate hayʔi nâanayukkhây máawän, hedi poje thaa iwebo wiyá nâakuhkhây máawän. 30 Nää-á wíʔbo ópiʔaywon, häʔin phéʔwin diwedi ówhanbe.” 31 In owhaʔ p'óʔdédiʔindádí hedá in Hudíyoví khuu dâyháʔoʔindádí wáʔ Jesus ônp'áhkaadi ditûʔ, “Wéʔgen t'owa-áho iʔdi ovâyʔaywondeʔ, hewânbo wíʔbo-á ipiʔaywoenídí wíʔûnkodipí. 32 Náʔi sendá iʔ toʔwí Jôesi Táđáđí óesógeʔiʔ t'owa ovâyʔaywoenídí namuudáhoʔ, hedá Israel nangewi tsondi hayʔi-á namuudáhoʔ, i-á ûnkhâyʔǎʔ häʔin phéʔwin

diwedi nawáani'in âymúunídí, hedânho iví'piye ívíwäyú-ídí." Hedi in wíje i-ádí phé'win deedi dawhi'k'óe'indá wá' óejänákítumáa.

Jesus nachuu

³³ Taagepiye naná' dihaydi i'ge t'ähki nakhunpóe thí'êedi poje puwahay. ³⁴ Hedi poje iwe napóe ihaydi, kaygibo Jesus Hudíyoví tundi natú, "Eloi, Eloi, lama sabachthani?" (Nä'i hí'-á ginnân namuu: Naví Jôesi, naví Jôesi, háadan díjoe'an?) ³⁵ Wên t'owa nú' diwinnin háa natú waa dí't'oe, hedi ditú, "Bít'ôeyan, Elijah óekháyã'de'." ³⁶ Wí to'wí i'ää wên häawên nap'ohsaadee'in ikáyjídí, hedi wí méena ojohay'i iwe ip'ohtógidi wên poesú hay'in diwedi òntege ip'ohúunídí, hedi natú, "Âymúuní tigú Elijah na'ää-í ná'in phé'win diwedi óewâave-ídí." ³⁷ Hedi Jesus kaygi ituwínúdí t'ä'gedi ihäq'an.

³⁸ Ihaydibá in aa nakhaaná'nin i' méesate hay'i khó'jé nawhi'wonnin nasivedee, kw'áyedibo áagéhay pínu-á nasivedee. ³⁹ Hedi i' sundado p'ó'dédi' Jesus-ví páadépiye nawindi hádídí Jesus nachuu'in imû', hedi natú, "Ta'gendi ná'i sendá Jôesi Tádávi ay ûnmuu."

⁴⁰ Wên kwiyã' wá' iwe diji', indá hây kayi' diwedi dâymúnde'. Ná'in poje dikháwã Salome-á, Mary-á (i-á Magdala bú'wi namuu), hedá wiyá wêe Mary-á (i-á Joses-á hedá James i' tí'úugé'i-á inbí jíyá dânmuu). ⁴¹ Ná'in poje kwiyã' Jesus-ádi dimändi óekhäge'máa wa'di oe Galilee naji' ihaydi, hedi ná'indá i-ádí wây-á kwiyã'dá'dí Galilee-di Jerusalem-piye wé'ge dí'ää.

Jesus t'owápho ee óetógi

⁴²⁻⁴³ Ihay thaa-á in Hudíyo dívíkhây'o', gá wíyá tháwándá kaykhanwówá thaa nanáanídán. Hedí nakinpuwamän dihaydi wí sen Joseph gin nakháwǎ'i napówá, i-á Arimathea bú'wi namuu, in tunjowa' diwedi'i'ba namuu hedá na'a'ginmuu, hedí natsíkhaji' Jôesi Tádádí óesôege-ídí i' to'wí t'owa ovây'aywoeni'i'. Wesebo khunwôeda'ginpídí Pilate-ví'piye namää i' pení óedaa'amídí. ⁴⁴ Jesus ho nachuu'in Pilate nat'oeđi hânho óeháa'an, hedí in sundadoví p'ó'édéđi' óetsika'yan háa ta'gendi Jesus nachuu'in háa joe. ⁴⁵ Óetu'an nachuu-ákun, hedího Joseph i' pení óehúuwi'in óemági. ⁴⁶ Hedí Joseph wên aa ts'ä'in ikumä, hedí i' pení in phé'win diwedi óewávedí in aadi óe'ánnan. Hedáhá' i' pení wí t'owápho dâykíđi iwe óetógi, hedí wí k'uu hay'i' i' pho iwe itidísóge. ⁴⁷ Mary Magdalene-dá, hedá wíyá Mary, i' Joses-ví jíyá unmuu'i-á, dânmû' wáygé Jesus óek'û'in.

16

Jesus nawáywówápóe

¹ I' kaykhanwówá thaa naphade ihaydi Salome-á, Mary Magdalene-dá, hedá wíyá Mary, i-á James-ví jíyá unmuu'i-á, wí sa'wó nasundi' woe dâykumä, Jesus óe'äyú-ídí. ² Dumîngu iwe hédéndí hé'dibo nathanpee'ä' ihaydi, i' t'owápho eepiye dimää. ³ Wa' dimän dihaydi wí'ná táye dívítsika'máa, "To'dan i' k'uu dínhânge'amí i' t'owápho iwedi?" (Nǎ'i k'uu-á ívíwo hay'i namuu.) ⁴ Hedí dívíbéđí i' k'uu ho nahângemuudí dâymû'. ⁵ Hedího dits'ú ee t'owápho ee, hedí wí e'nú

wên ts'ä'in to whaadi'in nato'ondi ko'díngédí na'ándí óemû', hedí ovâypíhää. ⁶ Hebo i'dí ovâytu'an, "Wí'íkhunwôeda'ípi. Jesus oe Nazareth-wi bîntuwämáa, i' phé'win deedi óet'óhtägek'û'i', hebo i-á nää wína'ánpí, i-á nawáywówápóe. Binmú'dí hää óek'û' iwe. ⁷ Bípûn, Peter-á in wé'gen khäge'nindá bîntu'âamí, 'Jesus unbí páadé oe Galilee-piye namän, hedí iwe bînmúuní, háa wovâytu'an waa.' " ⁸ Hedí i' t'owápho iwedi dipeedi dijân, ovâypíhäädi dithathapoe'o. Hânho dikhunwôeda'dí to'wí wänbo háabo wídâytu'anpí.
*

Mary Magdalene-di Jesus óemû'

⁹ Dumîngu naná' diwe Jesus nawáywówápóe ihaydi, Mary Magdalene-bí'piye páadé ipikeeyan. Nää'i kwee-á namuu i' Jesus-di in tsé ihay yä'dâapí'in p'oewaaahää ònkhehpiye'i'. ¹⁰ Hedí Mary namäädi Jesus-ví k'ema'in dibo'aadi hedá diséejidi ovâyshaa, hedí háa ûnpóe'in ovâyt'ôe'an. ¹¹ Hewänbo Jesus nawáywówápóedí Mary-di óemû'in dit'oedi wídívíwäyupí.

Wíjedi Jesus óemû'

¹² Jesus piháa ûncháadi wên wíjeví'piye ipi-keeyan, indá Jerusalem bú'dí i' nava iwepiye dapeemän. ¹³ In wíje i' bú'piye dänwáybun, hedí háa dänmû' waa in wé'gen Jesus-ví khäge'nin ovâyt'ôe'an, hewänbo wídívíwäyupí.

Jesus-ví tä'di wêe khäge'nindi óemû'

* **16:8** Nää'i hí' nää 9-20 nata'muu'i-á i' shánki hehääwi Mark-vi ta'di gínkw'ó' deeje wínata'muupí.

14 Tí'úugedí in tä'di wêe khäge'nin dívíhúujo' ihaydi Jesus inbí'piye wiyá ipikeeyan, hedi wäyupí'indá p'óhkây'indá dimuudi ovâyt'e'yan, in to'wêndi nawáywówápóe'in óemû'in wí'ovâywäyundepídí. 15 Hedáhá' ovâytu'an, "Ja' nää oepáa k'aydi t'ähkí bípûn, hedá t'owa t'ähká Jôesi Tádávi híwó'di tun bîntunphaadé-í. 16 T'ähkí to'wên dívíwäyunde'indá hedá ovâyp'ó'p'oe'annindá ovây'aywoení. Hewänbo to'wên dívíwäyundepí'indá ovâytuhchänukhâymaa. 17 In dívíwäyunde'in naadi dovâyk'úuwí nã'i pinnán t'ôe dâý'amídí: In yä'dâapí'in p'oewaaahâa t'owaví'wedi dâykhehpeeyé-í, hedá piháawi tundá dívíhée'amí. 18 Di'ânpidíbo dâypäyuhógidi, háa hääwí nakhe't'óe'i dâysuwädi, há'to háabo dipúuwí; hedá inbí mandi in t'owa dihay'indá ovâytägedí, indá dihehkháapúuwí."

Jesus makówápiye napee

19 Hedi Jesus i' shánkí natsonji'i'di ovâyhí'bowa ihaydi, makówápiye napee, hedi Jôesi Tádávi ko'díngedí isóge. 20 Iví khäge'nin iwedi dimää t'owa wãhãä t'ähkí iví tun ovâyt'ôekanhúuwídí, hedi Jôesi Tádádí ovâykhäge'nan, hedi i' pinnán t'ôe napoe'o'i'di in t'owa ovâykeeyan ta'ge dívíhí'máa'in.

**Naʼinbí Sedó Yôesiví Tʷʷ / Nanbí Sedó Jôesiví
Tun**

New Testament in Tewa (USA) (San Juan/Santa Clara)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tewa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Naʼinbí Sedó Yôesiví Tʷʷ (San Juan)/ Nanbí Sedó Jôesiví Tun (Santa Clara)

Copyright Information

© 2012, Bible League International. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Tewa (USA)

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-03-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2023 from source files dated 29 Jan 2022

f775bf1b-8c8a-5c5e-9288-3b9b00387997